САХА РЕСПУБЛИКАТЫН НЬУРБА УЛУУҺУН ХАҺЫАТА

НЬУРБА

ОГНИ НЮРБЫ

12+

ХАҺЫАТ
1937 СЫЛТАН
ТАХСАР

2022 сыл
Алтыннаа
13 күнэ
Чэппиэр
40 №
(12013)

ТЭРИЙЭЭЧЧИЛЭР: СР Правительствота, Ньурба улууһун "Ньурба" ("Огни Нюрбы") хаһыат редакцията" автономнай тэрилтэ

– Олохтоох салайыныы–

Планерка сонуннара

Алтыннаа 10 к. улуус салайааччыларын планеркатыгар *улуус олоҕун-дьаһаҕын хаачыйар сулууспатын салайааччыта Афанасий Кириллин* ааспыт нэдиэлэ этэҥҥэ ааспытын, дьэллик ыттар мустууларын туһунан 2-тэ биллэрии киирбитин, Үөһээ Бүлүү уонна Күндээдэ аннынан паромнар 15.10.22 с. диэри сылдьыахтаахтарын, күн-дьыл туругуттан көрөн өссө уһатыллыан сөбүн, Маалыкай-Дьаархан хайысхатынан салгын уйуктаах суудуна сырыыта салҕаныаҕын эттэ.

Улуус баһылыга **Алексей Иннокентьев** уочараттаах саҥа анаахынын иһитиннэрдэ, эдэр салайааччыларга ситиһиилээх үлэни баҕарда. *Улуус баһылыгын тыа сирин сайдыытыгар, экологияҕа, ОДьКХ-ҕа, гражданскай оборонаҕа уонна ыксаллаах быһыыга-майыга солбуйааччытынан Семенов Василий Николаевич* (уруккута Хорула нэһилиэгин баһылыга), *тыа хаһаайыстыбатын департаменын салайааччытынан - улуус баһылыгын тыа хаһаайыстыбатыгар солбуйааччытынан Ушканов Леонид Владимирович* (уруккута Бордоҥ нэһилиэгин баһылыга) ананнылар. Кинилэр иккиэн улуустааҕы каадыр резервэтигэр баллар, былырыын идэлэрин үрдэтинэн Арассыыйатааҕы норуот хаһаайыстыбатын уонна судаарыстыбаннай салууспатын академиятын "судаарыстыбаннай уонна муниципальнай салайыы" идэлээх үөрэнэн бүтэрдилэр. Ааспыт планеркаҕа этиллибитин курдук, улуус дьаһалтатын тутулугар уларытыылар улуус Сүбэтин сиэссийэтин көрүүтүгэр киллэриллиэхтэрэ.

РФ ИДьМ Ньурба оройуонунаатааҕы отделын салайааччытын солбуйааччыта Николай Алексеев криминальнай субуокканы билиһиннэрдэ. Ааспыт нэдиэлэҕэ 47 иһитиннэрии киирбит, 9 киһи хирургияҕа көрдөрүммүт, 6 административнай буруй тахсыбыт, 2 - буруй оҥоруутун сибикитин булуу туһунан араапар, 4 уоруу (1 сүөһүнү уоруу арыллан холуобунай дьыала көбүтүллэн силиэстийэ барар, 1 убаһаны уоруурга суһал-ирдиир үлэ ыытыллар), 3 - киһини кырбаахын, 9 - буруй оҥоруутун туһунан атын сирдэртэн кэлбит матырыйаал, 2 киһи, ол иһигэр 1 оҕо сүппүтүн туһунан биллэрии (иккиэн көһүннүлэр). Полиция үлэһиттэринэн күнүн аайы эриэйдэ тэрээһиннэрэ ыытыллаллар. Киһи эчэйиилээх 1 ДТП таҕыста. Барыта 72 боротокуол, ол иһигэр уопсастыбаннай бэрээдэги кэһии иһин - 17 боротокуол, ГАИ хайысхатынан 55 боротокуол толорулунна, итирик туруктаах 2 суоппар тутулунна.

Улуус дьаһалтатын мобилизационнай үлэҕэ кылаабынай испсэлиһэ Николай Афанасьев дьон мобилизацияҕа барыыта тохтообутун, 4 киһи төннөн военкомакка учуокка турбуттарын, өссө 3 киһи төннөн кэлиэхтээҕин иһитиннэрдэ.

Социальнай көмүскэл управлениетын салайааччыта Ирина Находкина үлэ былааннаахтык бара турарын, нэдиэлэ чэрчитинэн аҕам саастаах дьоннорун эҕэрдэлээбиттэрин, мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэриттэн өрөспүүбүлүкэттэн көрүллэр матырыйаалынай көмөҕө "Госуслуги" нөҥүө - 30-тан тахса, МФЦ нөҥүө 15 сайабылыннаа киирбитин эттэ.

Ньурбатааҕы улуустар икки ардыларынааҕы дьиэ кэргэннэ уонна оҕоҕо кэлим көмө киинин салайааччыта Марианна Алексеева 14-с "заездка" 30 оҕо кэлбитин, суол сабыллан эрэринэн барыта улууспут оҕолоро буолалларын, мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэригэр консультативнай уо.д.а. көмө оҥоһулларын иһитиннэрдэ.

Улуустар икки ардыларынааҕы ДИПИ дириэктэрэ Изамира Семенова 11.10.22 с. аҕам саастаахтар нэдиэлэлэрин чэрчитинэн Ньурбатааҕы драмтеатр артыыстара эҕэрдэлии кэлэллэрин, "Кыталык" КД кытта күүскэ үлэлээн эрэллэрин, 30 билиэти биэрэн кырдьаҕастарын босхо кэнсиэркэ сырытыннарбыттарын, Ньурба к. баһылыга Геннадий Игнатьев кэлэн аҕам саастаах дьону эҕэрдэлээбиттэрин эттэ.

СӨ Дьиэ кэргэн уонна ыччат психологическай өйөбүлүн киинин Ньурбатааҕы филиалын ыстаарсай педагог-психолога Татьяна Степанова мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэрин анкеталарын толороллоругар көмөлөспүттэрин, 27 эр киһини уонна 25 кинилэр аймахтарын кытта үлэ барбытын, алтыннаа бүтэһигэр психологтар мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэрин кытта үлэҕэ Дьокуускайга үөрэнэ баралларын, онтон кэлэн улуустааҕы үөрэх үлэһиттэригэр көмөлөһүөхтэрин иһитиннэрдэ.

Алексей Иннокентьев мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэрин кытта үлэҕэ нэһилиэктэргэ оскуолалар психологтарын, улуустааҕы киин балыыһа үлэһиттэрин уонна улуус Сүбэтин, куорат уонна нэһилиэктэр Сэбиэттэрин дьокутааттара эмиэ көмөлөһөллөрө наадатын бэлиэтээтэ.

Улуустааҕы үп управлениетын салайааччыта Алена Семенова бастакы ааҕыыга көрүллэригэр анаан 2023 с. улуус бүддьүөтүн барыла оҥоһуллубутун иһитиннэрдэ.

Улуустааҕы киин балыыһа кылаабынай бырааһа Наталья Павлова эпидемиологическай туругу билиһиннэрдэ. Улууска коронавируснай инфекциянан 29 киһи ыалдьар, ол иһигэр 21 киһи - тастан, 8 киһи балыыһаҕа эмтэнэр, прививката суох 86 саастаах кырдьаҕас киһи туруга ыарахан буолан аппааракка холбоммут.

Алексей Иннокентьев Маалыкай түбэтин нэһилиэктэригэр оробуочай сырыытын кэмигэр олохтоохтортон доруобуйа харыстабылыгар элбэх сэмэ-суҥха киирбитин эттэ, нэһилиэктэргэ эминэн хааччыйыы кыаллыбакка турарын, Маалыкайга 5 куойкалаах балыыһа стационарын үлэлээбэккэ турарын сэмэлээтэ, улуус баһылыгын солбуйааччылара Анна Уларовааҕа уонна Василий Семеновка маны хонтуруолга ылан үлэлэһэллэригэр сорудахтаата.

Баһылык 2023 с. СӨ Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтин кытта улууска тыа хаһаайыстыбатын испсэлиистэрин аҕалан олохсутууга пилотнай бырагыраламаны олоххо киллэрии саҕаланыаҕын иһитиннэрдэ. Кини нэһилиэктэргэ көхтөөх ыччат лиидэрдэрэ көстөн үлэҕэ-хамнаска хамсааһын тахсыбытын улуустааҕы ыччат бэлиитикэтин управлениетын үлэтин түмүгэ көстөр диэн сыаналаата.

Ветуправление салайааччыта Матрена Иванова Хаҥалас, Акана уонна Үөдэй нэһилиэктэригэр "эмфизаметозный карбункул" (хаахырҕас) утары 1300 быһыы кэлбитин, бу сөп буоларын эттэ. Күндээдэ вет-бырааһа мобилизацияҕа барыаҕыттан, бэтэринээрдэр Ньурбаттан тахсан эмтииллэр, испсэлиис көрдүүллэр эрээри була иликтэр.

Улуустааҕы үөрэх управлениетын салайааччыта Федор Ушканов үөрэх эйгэтигэр ааспыт нэдиэлэ элбэх түбүктээх буолбутун бэлиэтээтэ. Бүтүн Арассыыйатааҕы олимпиадалар оскуолатааҕы түһүмэхтэрэ ыытылынна, ВПР-дар саҕаланнылар. Улуустан 25 киһи СӨ үөрэх үлэһиттэрин сийиэһигэр баран кытынна. Проектнай офиһы презентациялаабыттар уонна Маар оскуолатын педагога Егор Мухин патент ылбыт инвентардарынан маастаркылаас көрдөрбүт. СӨ үөрэх уонна наука, тутуу миниистирдэрин, Ил Түмэн сис кэмитиэттэрин бэрэссэдээтэллэрэ Владимир Прокопьевы уонна Юрий Николаевы көрсүбүттэр. Оскуолаларга учуутал тиийбэт кыһалҕатын 5-с куурус устудьуоннарын оскуолаларга эбээһинэстээн ыытан үлэлэтэн быһааларга бэйэлэрин этиилэрин киллэрбиттэр. "Сэттэ" тутуу тэрилтэтин көрсөн Чуукаар оскуоласаадын тутуу туһунан кэпсэппиттэр.

Улууска Аҕам саастаах дьон күннэринэн бэтэрээн учууталлары эҕэрдэлээбиттэр. "Кыталык" КД-гар учууталлар куонкурустара ыытыллан, Антоновка орто оскуолатын хамаандата кыайыылаах тахсыбыт. Ньурбатааҕы техникуму кытта хардарыта үлэ туһунан документтар ырытан оҥоһуллар. ГАИ отделын кытта суолга оҕолор сэрэхтээх буолууларын туһунан уонна оскуолалар салайааччыларын кытта мобилизация туһунан сүбэ мунньахтар ыытыллыбыттар.

КИО салайааччыта Анастасия Попова СӨ Баайга-дуолга уонна сиргэ сыһыаннаһыыларга министиэристибэтиттэн элбэх оҕолоох дьиэ кэргэттэр ылбыт сир учаастактарын туһаныыларын туһунан отчуоту көрдөөбүттэрин эттэ. Улуус үрдүнэн 419 ыал сир участагын ылаары уочаракка турар, ол иһигэр Ньурба куоракка - 332 дьиэ кэргэн. 119 №-дээх Федеральнай сокуон киирэригэр Ньурба к. кыраныыссата "сиэрэй зонаҕа" киллэриллэн көмүскэммитэ. Росреестргэ киллэриллибэтэх хамнаабат баай-дуол эбийиэктэрин буларга үлэ барар. Улуус үрдүнэн учуоттаммыт хамнаабат баай-дуол кэрискэтигэр 7447 эбийиэк баар, ол иһигэр Ньурба куоракка - 2764 эбийиэк. 18 нэһилиэккэ 2804 хамнаабат баай-дуол эбийиэктэринэн үлэ түмүктээннэ. Ньурба куоракка от ыйыгар эрдэ учуоттаммыт хамнаабат баайга-дуолга бырааптаах дьону буларга үлэ былаан-графига тиэрдиллибитэ эрээри, барбыт үлэ туһунан отчуот киирэ илик, онон куорат дьаһалтата итиннэ үлэни күүһүрдүөх тустаах. Федеральнай сокуон ирдэбилинэн өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн "сиэрэй зоналары" арыйарга мунньах буолуохтаах.

Октябрьскай нэһилиэк баһылыга Семен Корякин иһитиннэрбитинэн, норуот айымньытын дьиэтигэр 60-тан тахса аҕам саастаах дьону ыҥыран чиэстээбиттэр, волонтердар күүстэринэн субуотуннуктары ыыппыттар. 70 саастарын туолбут 15 киһини эҕэрдэлээбиттэр. "Ректайм" тэрилтэ нэһилиэк биллиилээх дьонун туһунан бэлиэни оҥорон бүтэрдэ. Нэһилиэк баһылыга Дьокуускайга Ил Түмэн дьокутаата Феодосия Габышеваны, дизайнер Лена Каганы уонна СӨ Ил Дарханын иһинэн Архитектура управлениетын салайааччыта Ирина Алексеевны көрсөн "Уһук Илиҥҥэ 1000 тиэргэн" федеральнай тосхолунан нэһилиэк пааркатын саҥардан оҥоруу үлэтигэр сыһыаннаах кэпсэтии ыыппыт.

Ньурба к. баһылыга Геннадий Игнатьев аҕам саастаахтар декадалара этэҥҥэ ааспытын иһитиннэрдэ. Бу күннэргэ куорат хаһаайыстыбатыгар сүрүн үлэ быһыытынан уулуссалары көннөрүү ыытыллар. Дьэллик ыттарга тэрээһин барыаҕа. Хамыыһыйанан баанныыгы көрбүттэр, барыта тэллэй буолбут, уута барыта дьиэ анныгар бара турар, онон быйыл куорат баанныыгын үлэтин тохтоторго быһаарбыттар. Эһиил баанныык боппуруоһа быһаарыллыахтаах. Септик уутун салгыы таһарыгар "Кристалл" ХЭТ-и кытта сөбүлэһии түһэрсиллибит. Былаан быһыытынан сэтинньи ыйтан оптуобус тохтобуллара уонна маршрут пааспара оҥоһулуннаҕына "Западнай - Бөгдьөөлө" маршрутунан оптуобуһу таһаарыахтара.

Улуус баһылыгын социальнай боппуруостарга солбуйааччыта Анна Уларова мобилизацияламмыт 78 киһиэхэ улуустан матырыйаалынай көмө барбытын, өссө ыытыллыаҕын иһитиннэрдэ. Мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэригэр 46 туһааннаах дастабырыанньа бэрилиннэ. Колл-центрга ааспыт нэдиэлэ устата 56 ыйытык киирдэ.

Аныгыскы нэдиэлэттэн улууска Ийэ ыйа саҕаланар, өрөспүүбүлүкэ таһымнаах Ийэ күнүттэн саҕалаан РФ-гар Ийэ күнүгэр диэри. СӨ үөрэх эйгэтин үлэһиттэрин сийиэһин түмүгүнэн улуустааҕы үөрэх салалтатын кытта сүбэлэһии ыытыллыбыт. Култуура кэнсиэпсийэтин олоххо киллэриигэ үлэ саҕаланар, Ньурбатааҕы драмтеатр кэнсиэпсийэтэ, репертуара көрүллүөҕэ. Тыыл бэтэрээннэрин, 1 группалаах инбэлииттэр, бойобуой дьайыылар кыттыылаахтарын уонна 80-тан аҕа саастаах "сэрии сылларын оҕолорун" дьиэлэрин өрөмүөнүгэр эбэтэр толору хааччыллыыны киллэрэргэ биир кэмнээх матырыйаалынай көмөнү оҥорорго улуустааҕы тус сыаллаах бырагыраманан быйыл 68 киһи көмөнү ылла. 42 киһиэхэ үлэтэ бүппүт, 26 киһиэхэ кыра үлэлэрэ хаалбыттар, үлэ уһаабытын төрүөтүнэн үп хойут барбыта буолар. Ньурба к. улуустар икки ардыларынааҕы диализнай киин техзаданиета оҥоһуллан бүппүт, куонкуруска тахсыахтаах.

Улуус баһылыга Алексей Иннокентьев планеркатын түмүктүүрүгэр Дьокуускайга командировкатын кэмигэр СӨ тутуу, култуура, үөрэх уонна наука миниистирдэрин, СӨ Дьарыктаах буолуу госкомитетын уонна "Сахабэчээт" салайааччыларын, проектаннары кытта көрсөн кэпсэтиилэри ыыппытын, "Айыы кыһата" саха төрүт оскуолатыгар Саха АССР Автономиятын төрүттэспит 5 судаарыстыбаннай диэйэтэл, ол иһигэр биир дойдулаахпыт Степан Васильев барельефтара аһыллыытыгар кыттыбытын иһитиннэрдэ.

Куораттан кэлээт даҕаны, субуотаҕа-баскыһыанньаҕа Өҥөлдьөҕө, Хатыыга, Малдьаҕарга, Маалыкайга уонна Чуукаарга сылдьан үлэни билсибитин, олохтоохтору кытта көрсүбүтүн эттэ. Маалыкайтан бэтэрээ суол мөлтөҕүн, бу манна туспа кэпсэтии барыахтааҕын, хаайтарыы кэмигэр Маалыкай түбэтигэр дьону таһыы боппуруоһун быһаарар наадатын эттэ.

Улууска Норуот көҕүлээһинин сылыгар нэһилиэктэргэ элбэх бырайыактар олоххо киирбиттэрин, дьон үлэҕэ интэриэстээҕин тоһоҕолоото. Нэһилиэктэр баһылыктарын кытта күүскэ үлэлиир наадатын, үлэлиир баһылыктарга көмө-өйөбүл баар буолуохтааҕын ыйда. Нэһилиэктэргэ медицина уонна үөрэх эйгэтигэр кыһалҕалар бааллар, каадырдар тиийбэттэр. Улууска доруобуйа харыстабылын боломуочуйатыгар улуустааҕы киин балыыһаны кытта кэпсэтии-сүбэлэһии ыытыллыаҕа. Дьон дохуотун үрдэтэргэ түргэнник ситэр салааҕа уонна төрүүр ынахтар ахсааннарын аҕыйаппат туһугар болҕомто ууруллуох тустааҕын бэлиэтээтэ. Планерка түмүгүнэн туһааннаах салайааччыларга сорудахтар тиэрдилиннилэр.

Улуус дьаһалтатын пресс-сулууспата.

Мобилизацияламмыт дьоҥҥо уонна кинилэр дьиэ кэргэттэригэр көмө оҥоһуллар

Мобилизацияламмыт дьоҥҥо уонна кинилэр дьиэ кэргэттэригэр көмөнү тэрийиигэ улуустааҕы суһал ыстаап үлэлиир. Ыстаап үлэтин-хамнаһын улуус баһылыга Алексей Иннокентьев салайар.

Балаҕан ыйын 21 к. дойду үрдүнэн биллэриллибит быстах хомуур Ньурба улууһугар бүтэн турар. Бастакы уочараттаах сорук - мобилизацияҕа хабыллан байыаннай сулууспаҕа ыҥырыллыбыт дьоммутугар көмөнү-өйөбүлү оҥоруу. Улуус баһылыгын аатыттан хас биирдиилэригэр экипировка, мал-сал ылалларыгар 80-нуу тыһ. солк. баран наадалаах малынан-салынан хаачыллыбыттара. Номнуо бастакы "потокка" барбыт уолаттар учебкаҕа байыаннай үөрэҕи аахан урукку үөрүйэхтэрин чөлүгэр түһэринэн, сулууспалыыр сирдэригэр тиийбиттэрэ. Суһал ыстаап салайааччылара биир дойдулаахтарбытын кытта сибээстэһэ тураллар. Эрдэ доброволеһынан баран номнуо анал спецоперацияҕа кытта сылдьар дьоммутун эмиэ булаттыырга, кинилэргэ эмиэ маннык көмөнү оҥорорго үлэ барар.

Мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэрин анкеталара толоруллан бүттэ, туһааннаах дастабырыанньалары оҥорон туттара сылдьаллар. Кинилэргэ улуус салалтатын уонна олохтоох дьаһалталар өттүлэриттэн көмө-өйөбүл мэлдьи баара мэктиэлэнэр. Мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэрэ детсад төлөбүрүттэн, сир нолуогуттан босхолоннулар, кинилэргэ биир кэмнээх матырыйаалынай көмө, Ньурба к. уонна улуус иһигэр Ньурбатааҕы АТП оптуобустарыгар босхо бырайыас, кинотеатрга, К.Д.Уткин аатынан норуоттар доҕордоһууларын түмэлигэр уонна култуура кииннэригэр культуура тэрээһиннэригэр босхо киирии, детсадка оҕолорун киллэрэллэригэр дизгруппаҕа босхо анаалыс, үлэҕэ саҥа киириигэ медкомиссияны босхо аахыы, коронавируснай инфекцияҕа ИФА анаалыһы босхо туттарыы олохтонно. Сүрүнэ - мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэрэ туһааннаах дастабырыанньаларын көрдөрүөхтэрин эрэ наада. Маннык дастабарыанньаны ыларга **89245626003** (улуустааҕы ыччат бэлиитикэтин управлениета) эрийиэххитин сөп.

Олохтоох дьаһалталар баһылыктарыгар уонна тэрилтэлэр салайааччыларыгар мобилизацияланан барбыт дьон дьиэ кэргэттэрин көрө-истэ олороллоругар, хас биирдии маннык дьиэ кэргэни кытта кураторствоны олохтуулларыгар сорудахтанна. Дойдуларын көмүскүү барбыт уолаттар дьиэ кэргэттэригэр долгуйбаттарын курдук, манна миэстэтигэр боппуруостарын быһаарар соруктаах үлэ барар. Нэһилиэктэргэ мобилизацияламмыт дьон дьиэ кэргэттэригэр волонтерскай куорпустар үлэлэрин саҕалаатылар.

Улууска быстах хомуур боппуруостарыгар суукканы эргиччи үлэлиир "**итии линия**" үлэлиир, төлөппүөнүн №-рэ - **89143018086**. Мобилизацияҕа уо.д.а. сыһыаннаах ыйытыктаах дьон манна эрийэн хоруй ылыахтарын сөп.

Геннадий АНТОНОВ.

– Анааран көрдөххө –

Нацизм, терроризм тосторун ылыахтара

Туох барыта кэмнээх-кээмэйдээх. Хайа мунгун олунньу ый бүтүүтүттэн саҕаламмыт Арассыыйа анал байыаннай операцията олус хабыра суох, гуманнай тактиканы тутуһан салҕаныаҕай. Онон алтынньы 10 күнүттэн Арассыыйа оборуонаҕа министиэристибэтин уонна Генеральнай штаб оҥорбут былааннарынан Украина фашистарын арҕаҕын Киевы биһиги ракеталарбытынан ытыалаахын буолла. Ити түмүгэр Украина 8 регионыгар, киин куоракка 11 тыын суолталаах өстөөхтөр инфраструктуралара урусхалланна. Америка, Евросойуус оҕуруктаах угаайыларыгар киирбит бандеровецтар билигин уота-күөһэ, уутахаара суох олороллор. Донбасска, Луганскайга 8 сыл устата дьон бөҕөнү өлөртөөбүт, подвалларга олороргo күһэйбит хоҥ мэйиитэ суох сэриилиттэр сэт-сэлээн диэни биллиннэр, бумеранг сокуонун өйдөөтүннэр.

Киһи диэн ааты сүгэр кыаҕа суох кутурук көтөҕөөччү, клоун уонна тус бэйэтин норуотун иннин быһа кэрбээбит Зеленскэй субу аҕай иннигэр Арассыыйаҕа ядернай охсуу наада этэ диэн коллективнай арҕааҥҥыларга этэн турардаах. Тоҕо эрэ АХШ уонна Украинаны араас сэрии сэбинэн угут дьыл бырдаҕынааҕар сиэри таһынан хааччыйа олорор судаарыстыбалар "здесь" и "сейчас" диэбэтилэр. Кинилэр хас да сыллар усталарыгар барар уһун сэриигэ наадыйаллар, Арассыыйа тобуктаатаҕына хам баттаан киһи уонна сырье ресурсалара барыта биһиэхэ тиксиэҕэ диэнтэн.

Аны туран өскө тактическай ядернай охсуу буоллаҕына биһиги да көрөн олорбоппут чуолкай, харда баар буолар, аһара түһэн эттэххэ биһиэнэ күүстээҕин аан дойду билинэр. Оччотугар "сир" диэн планета баар буолара боппуруос. Манныкка тиийбэт туһугар Арассыыйа хаста-хаста переговордары ыыта сатаата, Украина салалтата таас дьүлэй оруолун оонньуур, арҕааҥҥы сүппүлүөрдэр кулгаахха хаһыытаабыттарын үтүктэн переговордартан аккаастанан күн бүгүҥҥэ диэри ииримтийбит турукка сылдьар.

Эрэниэххэ наада: ядернай сэрии күөдьүйүө суоҕа, кини буолбатыгар Арассыыйаны гарант курдук көрүөҕүҥ, кырдьык хаһан баҕарар кыайар.

***

Киевы ракеталарынан ытыалаахын тоҕо эрдэ буолбатаҕай диэн этээччилэр бааллар. Ол да мин тус санаабар, сөптөөх курдук. Сурукпар туочуканы туруораат Владимир Путин биллэрбит анал байыаннай операциятын сыала-соруга Украина гражданскай нэһилиэнньэтин харыстаан туран сыччах төбөлөрүн өрө көтөхпүт нацистары уонна мунньуллубут, арҕааттан кэлэ турар сэрии сэптэрин суох оҥоруу этэ диэн өйбөр көтөн түстэ. Өскө Путин "сэрии" диэни биллэрбитэ буоллар эйэлээх-иллээх нэһилиэнньэттэн хас киһи хаалыа биллибэт, онон дойдубут үрдүк салалтата Арассыыйа судаарыстыбата хайдахтаах курдук гуманнайын өссө төгүл көрдөрөр.

Бары арааспыт, баҕар ким эрэ оттон ракетанан ытыалаахын саҕаланна буолбат дуо диэҕэ. Хоруй маннык. Украина уонна коллективнай арҕааҥҥылар Арассыыйаҕа бэйэлэрин баҕа өттүлэринэн холбоспут Донецкай, Луганскай өрөспүүбүлүкэлэри, Запорожскай уонна Херсонскай уобаластары ытыалыы олороллор. Өскө урут РФ 85 субъектаах буоллаҕына 89 буоллубут, онон РФ территориятыгар снарядтар түһэллэр, дьоннорбут өлөллөр.

Маны таһынан нацистар Российскай, Белгородскай уобаластары эмиэ ытыалыыллар, аанньаҕа үөрэнээччилэр дистант-үөрэхтээһиҥҥэ көһүөхтэрэ дуо. Иэҕэ-чуоҕа суох эттэххэ, Арассыыйа суверенитетыгар куттал үөскээтэ, онон биһиги ракеталарынан ытыалыырбыт уот болдьох сөп түбэстэ.

Ити да үрдүнэн бу - сэрии буолбатах: анал байыаннай операция терроризмы утары охсуһуу түһүмэҕэр киириитэ. Украина террористар уйалара буолла, ону Запорожьетааҕы уонна Курскайдааҕы атомнай электростанцияҕа атаакалаахыннар, Крым муостатын алдьатар диверсия, Арассыыйа чаҕылхай политиктарын сонордоһуу уонна өлөрүү о.д.а. толору туоһулууллар. Крым муостата алдьаммыта көстөр хаартыска фонугар Украинаҕа эйэлээх диир нэһилиэнньэбит сорҕото үөрэкөтө селфилииллэрэ кинилэр хайдахтарын ыраас хаарга уурар.

Терроризмы утары охсуһуубут күннэтэ күүһүрүөҕэ, били Гитлер бэйэтин арҕаҕар самныбытын курдук Украина нацистара имили эстиэхтэрэ.

Нацизм диэн фашизм саамай бүтэһик ынырык көстүүтэ, куһаҕан хаһан баҕарар бүтэр уһуктаах.

***

Аны мобилизацияҕа тиийиэххэ - бары долгуйабыт, айманабыт диэтэххэ баһан этии буолуоҕа. Манна киһи сиилиирэ суох - Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии бүппүтэ ыраатта, саҥа көлүөнэ үүнэр, онуоха эбии бары да кэнники кэмҥэ "тишь да гладь - божья благодать" диэҥҥэ олордубут. Онон быстах мобилизация биллэриллибитэ үгүстэргэ тохсунньу томороон тымныытыгар этиҥ эппитин, чаҕылҕан чаҕылыйбытын курдук буолта. Хата биһиги бөҕөх уонна киэҥ көҕүстээх, эр санаалаах, төрөөбүт төрүт буорга төлөнүөхтээх иэс диэни өйдүүр буоламмыт хомуур этэҥҥэ баран иһэр.

Кистэммэт, соһуччута бэрдиттэн маҥнай сыыһалар-халтылар тахсыталаабыттара, билигин ол көннө. Уһук Илиннээҕи мобилизация боппуруоһунан дьарыктанар бэрэстэбиитэл эппитинэн бу кэмҥэ алҕас ыҥырыллыбыт байыаннай эбээһинэстээхтэр суох кэриэтэ буоллулар. Координационнай Сэбиэт үлэлиир, байыаннай комиссариаттарга резервистэргэ индивидуальнай сыһыан киирдэ, психологтар, юристар, олохтоох салайыныы уорганнара үлэлэрин күүһүрүтүлэр, саҥа таһымҥа аныгылыы форматка көстүлэр.

Хомуурга ыҥырыллыбыттар маҥнай байыаннай наукаларга уонна байыаннай техникаларга теорияны, практиканы аһаллар, мантан тиийдилэр да охсуһуу линиятыгар киирбэттэр. Аны туран Саха сириттэн барбыттарбыт дойдуну көмүскүүр ытык иэстэрин чиэстээхтик толоро сылдьалларын социальнай ситимнэртэн, официальнай источниктартан билэбит, үөрэбит.

"Барс" - 2" доброволецтарыгар субу аҕай баһыылка бөҕө тиийдэ, "пикап" массыынатыгар тиийэ, атыттарга да таҥас-сап, эмп-том тиһигэ быһыллыбакка өрөспүүбүлүкэттэн тиийэ турар. Онон өссө түмсэн дойдуну көмүскээччилэрбитигэр моральнай-материальнай көмөлөрү оҥорууга тэтими өссө эбиэҕиҥ, араас дойҕохтору истимиэххэ уонна тарҕатымыахха.

***

"Таркаайы" нэһилиэгин баһылыга Владислав Васильев маннык кэпсээтэ:

- Нэһилиэктэн 4 киһи быстах мобилизацияҕа хабыллыбыта, уопсайа Мархаттан төрүттээхтэр Нһурбаттан, Дьокуускайтан 7-лэр. Хомуурга барбыттар дьиэ кэргэннэригэр өйөбүлү оҥоруулуу бары гражданскай иэспитинэн ааҕабыт. Кинилэргэ бырабыыталыстыба өттүттэн оҥоһуллуохтаах миэрэлэри билиһиннэрбиппит, аны туран нэһилиэк түөлбэлэрэ балай да харчы хомуйан дьиэ кэргэннэргэ туттарбыппыт.

Бэрт ыксалынан мустан нэһилиэк депутаттара көмөҥ-өйөбүлү оҥорорго суһаллык мунньахтаабыттара. Ити түмүгэр резервистэр дьиэ кэргэннэригэр мастарын-отторун, муустарын босхо таһыахпыт, кинилэр атын да наадыйыыларын инники уочаракка туруоруохпут.

Бэтэрээн педагог А.Г. Иванов бу хайысхаҕа күүскэ үлэлэстэ уонна Дьокуускайдааҕы "Таркаайы" түмсүү салайааччыта А.И. Иванов бастайаннай сибээскэ олорор, туох наадатын биллэриҥ, кыаллары барытын оҥоруохпут диэн мэктиэлиир.

Нэһилиэккэ кут-сүр бөҕөх, биһиги официальнай чахчыларга олоҕуран тустаахтарга дьоннорун туһунан билиһиннэрэбит, "үһү", "быһыылаах" диэннэри ончу туттубаппыт, наадыйдыгыт да биһиэхэ эрийиҥ-кэлиҥ эбэтэр бэйэбит тиийиэхпит диибит.

Сүөм түһүү, хом санаа суох буоларын туһугар кыһалла сатыыбыт, дьоммут эрэ этэҥҥэ эргиллэн кэллиннэр диэн айыылартан көрдөһөбүт, эрэлбитин күүһүрдэбит. Биһиги дьыалабыт кырдьыктаах, биһиги нацистары, террористары кыайаммыт олохпут өссө чэчирии сайдыаҕа.

Афанасий ИВАНОВ.

– ОДьКХ бырагыраамата олоххо киирэр –

Саҥардыы үлэтэ барар

Нһурба к. ыраас иһэр уунан хааччыйыы биир сытыы боппуруос буолар. Сэбиэскэй уулуссаҕа турар, В.М.Прокопьев улууспут баһылыгынан үлэлээн олордоҕуна, 10-тан тахса сыллааҕыта үлэҕэ киирбит ыстаансыйа эргэрдэ, итиэннэ бу эргин баар уопсай дьиэлэр олохтоохторун барыларын хааччыйар буолбатах.

Өрөспүүбүлүкэ үбүн суотугар сууккаҕа 800 кубометр ууну ыраастыыр кыамталаах ыстаансыйаны саҥардан оҥоруу саҕаланна. Сакаасчытынан - ИСУ уонна бэдэрээтчитинэн Дьокуускайдааҕы "Вариант Плюс" ХЭТ буолаллар.

ИСУ салайааччытын солбуйаччыта Константин Иванов кэпсииринэн, муниципальнай хантараак балаҕан ыйын 18 к. илии баттаммыт. Харчыта өрөспүүбүлүкэттэн үбүлэнэн, СӨ Кэлэр көлүөнэлэрин фондатын нөҥүө кэлэр.

"Манна, миэстэтигэр үлэни толорооччунан, ол эбэтэр хос бэдэрээтчитинэн "Иванов Р.С." ИП буолар, - *диир Константин Русланович.* - Руслан Иванов олохтоох Нһурба киһитэ, эрдэ "ОДьКХ" ГУП филиалыгар маастарынан үлэлээбитэ. Эргэ ыстаансыйа иһинээҕи оборудованиета уларыйар уонна аттыгар саҥа эбийиэк тутуллар. Хантараак болдьоҕо - кэлэр сыл муус устар 30 к. диэри, ол эрээри бэйэлэрин былааннарынан Саҥа дьылга диэри бүтэриэхтээхтэр. Бу ыстаансыйа үлэҕэ киирдэҕинэ Амакинка микроойуонун, куорат киинин олохтоохторун уонна Энергетик кыбаартал "нечетнай" өттүн ыраас иһэр уунан хааччыйыахтаах. Уу ситимэ эргэ эрээри, сыллата ОДьКХ бырагырааматынан кыралаан уларытыллар".

Ууну ыраастыыр ыстаансыйаны саҥардыыга "ОДьКХ" ГУП Нһурбатааҕы филиалыттан эпиэттээх киһинэн производственнай-тэхиниичэскэй отделын инженерэ Василий Кириллин буолар. "Ыстаансыйа кыамтата пааспарыгар ыйылла сылдьарыгар тиэрдиллиэхтээх уонна уу ыраастаммытын кэннэ тоҕуллар кирдээх уу аччыахтаах, - диир кини. - Эрдэ ыстаансыйа ыраастыыр кээмэйэ кыра буолан, сорох уопсай дьиэлэргэ тиийбэт этэ, инньэ гынан кинилэргэ өрүстэн курдары ыытар этилэр. Оҥоһуллан кыамтата улааттаҕына, туһаналаччыларга барыларыгар ыраастаммыт уу тиийэр буолуоҕа".

Сэбиэскэй уулуссаҕа ууну ыраастыыр ыстаансыйа таһыгар дьон дьоҕус производственнай эбийиэк акылаатын оҥоро сылдьаллар. Салайааччылара куоракка сылдьар эбит, төлөппүөнүн булан эрийэн кэпсэттим. Руслан Иванов 5 киһилээх биригээдэ үлэлиирин, Саҥа дьыл кэнниттэн ууну ыраастыыр оборудование кэлиэхтээҕин эттэ.

Өрөмүөн үлэтэ бүтүөр диэри ОДьКХ-лар ууну өрүстэн ылан быһа ыыталлар. Онон билигин дьоҥҥо тиийэр уу хаһаайыстыбаннай уу буолар.

Геннадий АНТОНОВ.

Новые назначения

Приказом главы МР "Нюрбинский район" с 6 октября 2022 г. ***заместителем главы Нюрбинского района назначен Семенов Василий Николаевич.*** Будет курировать вопросы комплексного развития сельских территорий, ЖКХ, экологии, гражданской обороны и ЧС.

В.Н.Семенов уроженец с. Хорула, 08.12.1981 г.р. Окончил ЯГУ им. М.К.Аммосова по специальности "филолог, преподаватель якутского языка и литературы" (2005 г.), Российскую Академию народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ (2021 г.) по специальности "государственное и муниципальное управление". С 2005 г. работал специалистом администрации Хорулинского наслега, в 2010-2016 г. - директор Хорулинской средней школы, с 01.01.2017 г. - глава МО "Хорулинский наслег", в сентябре 2021 г. был вновь избран главой наслега. Женат, имеет 3 детей.

Распоряжением главы МР "Нюрбинский район" от 9 сентября 2022 г. ***исполняющим обязанности директора Нюрбинской детской спортивной школы назначен Иннокентьев Андрей Валерьевич***. А.В.Иннокентьев до назначения на новую должность работал главным специалистом управления физической культуры и спорта Нюрбинского района.

09.08.1984 г.р., учился в Нюрбинской школе № 3, окончил 10 класс средне-специального Училища олимпийского резерва (УОР, 2004 г.) в Якутске. Окончил Институт физкультуры ЯГУ им. М.К.Аммосова (2007 г.). Работал тренером-преподавателем в Чурапчинском, Мирнинском районе, преподавателем в СВФУ им. М.К.Аммосова и УОР. Общий стаж работы в области физической культуры и спорта - 16 лет.

Мастер спорта России по вольной борьбе, отличник физической культуры и спорта РС(Я), чемпион и призер РС (Я), призёр Спортивных игр народов Якутии, чемпион и призёр Сибири и Дальнего Востока, призёр Всероссийского турнира, победитель матчевой встречи США-Якутия. Женат, воспитывает двух детей.

Пресс-служба администрации района.

– Сонун –

Нһурбаҕа Добун Алгыс ыытылынна

Н.И.Харитонов-Николай Чуор аатынан култуура дыбарыаһыгар Саха сирин үрдүнэн тэриллэр "Добун Алгыс" ыытылынна. Нһурбаттан алгыһы Попов Иван Иванович-Алгыс түһэрдэ.

Тэрээһиҥҥэ "Нһурба куорат" дьаһалтатын баһылыгын солбуйаччыта П.С.Необутов, "Кыталык" култуура дыбарыаһын салайааччыта С.Б.Дондокова, Нһурба куорат олохтоохторо кытыннылар.

Тэрээһин туһунан Иван Иванович бу курдук санаатын үллэһиннэ.

- Аан бастаан Бурятия өрөспүүбүлүкэтэ тыл көтөхпүтэ. Саха сиригэр баар "Өбүгэ ситимэ" өрөспүүбүлүкэтээҕи норуот эмчиттэрин түмсүүтэ бэйэбит ыччаттарбытыгар харысхал буолуохайыҥ диэн санааттан, алтынньы 9 күнүгэр күн оройугар 12 чааска бүтүн Саха сирин үрдүнэн Добун Алгыһы түһэрии сиэрин-туомун ыыттыбыт.

Быстах хомуурга ыҥырыллыбыт биир дойдулаахтарбытыгар Добун Алгыс ыытыллан арчылыы, араҥаччылыы, дурда-хаха буола сырыттын диэн оҥоһулунна. Төрөөбүт дойдуларын дьоносэргэтэ ыраахтан да буоллар итэҕэллэрин, эрэллэрин биллэрэн кыттыһан, күүс-көмө буолалларыгар алгыс этилиннэ.

Добун Алгыска "Өбүгэ ситиминэн" биэс айылҕалаах дьон кытынныбыт. Нһурба сирин алгыһа өрө тахсарыгар улахан күүстээх энергетикэ барда.

Добун Алгыс видеоҕа уһуллан, мобилизацияламмыт оҕолорбутугар дойдуларын дьонуттан күүстирэх, өйөбүл буолан тиийиэхтээх.

Уустук кэмҥэ хаһан баҕарар төрөөбүт дойдуттан тэлэһийии, ис турук ыһыллааһын кэмигэр дьиэҕэ хаалаччыларга айылҕа тургутуута буолар. Быстах хомуурга барбыттар эрчимнэрин ыһыктыбакка, ыгылыйбакка, киэҥ-холку көхсүлэнэн, санааларын саахылаан, инникилэригэр эрэллээх буолалларыгар баҕарабын. Дойдуларын салгына куйаар ситиминэн тиийиэ.

Дьиэлэригэр хаалбыт күн күбэй ийэлэр, аар тойон аҕалар, эһээлэр, эбээлэр, убайдар, балыстар эһиэхэ эмиэ холкутуйууну баҕараллар. Уйулҕаҕыт ыһыллыбатын наадатыгар, онтон-мантан кэлэр куһаҕан сурахтары кыйдаан туора көтүтүҥ. Бука бары бөҕө, инникигэ тирэхтээх буолуҥ, оҕолорбут этэҥҥэ буолуохтара диэн эрэллээх буолуохайыҥ.

Хаһан баҕарар инникигэ эрэллээх буоллахпытына, биһиги кыайыылаах-хотуулаах, этэҥҥэ буолуохпут! - диэн түмүктээтэ.

Антонина СЕМЁНОВА.

– Олохтоох салайыныы –

Нэһилиэкпит сайдыытыгар былааннаммыт үлэлэр

2022 сылга биһиги нэһилиэкпитигэр былааннаммыт үлэлэр салҕанан бара тураллар.

Ол курдук, чааһынай дьиэ СДК, о.э. кулууп хочуолунайын систиэмэтигэр холбуурга улуустан 2 мөл. 200 тыһ. солк. үбүнэн көмө көрүллүбүтэ.

Кулууп хочуолунайын систиэмэтигэр "Эбэ" түөлбэҕэ олорор 15 ыал дьиэтэ кииннэммит ититии ситимин магистральнай трассатын сүрүн систиэмэтин тардыытын үлэтэ Олох-дьаһах коммунальнай хаһаайыстыбатын үлэһиттэрин (сал. Степанов А.В.) күүстэринэн бара турар. Олохтоох дьаһалта магистральнай трасса матырыйаалын Дьокуускай куораттан аҕалтарбыта.

Олохтоох кулууппут хапытаалынай өрөмүөнүн үлэтигэр сокуоҥҥа олоҕуран тутуу үлэтэ тендеринэн ыытыллар, аукциоҥҥа тутуу тэрилтэтэ ылбакка, соҕотох поставщигынан ИП "Никифоров А.Н." салайааччылаах биригээдэ үлэлиир. Суолбутугар хааччахтанан балаҕан ыйыттан үлэтэ бара турар.

Билиҥҥи туругунан тас обшивката бүтэн сарайын сабыытын үлэтэ түмүктэнэн эрэр. Салгыы түннүктэрэ саҥардыллар, ис үлэтэ барыахтаах. Үлэ бүтэр дуогабара ахсынньы 1 күнүгэр диэри. Судаарыстыбаннай бүддьүөттэн олохтоох бүддьүөккэ култуура сайдыытыгар диэн сыаллаах 8 мөл. 447 тыһ. солк. уонна олохтоох бүддьүөттэн 445 тыһ. солк., уопсайа 8 мөл. 892 тыһ. солк. көрүллүбүтэ.

Быйыл СӨ Үбүн Министиэристибэтин нөҥүө куонкурус, олохтоох нэһилиэнньэ көҕүлээһинин өйүүр бырагыраманан (ППМИ) олохтоохторбут, эдэр ыччаттарбыт уонна оҕолорбут сынньалаҥнарын тэрийэр сыаллаах "Обустройство многофункциональной спортивной площадки" балаҕан ыйыттан үлэтэ саҕаламмыта.

Эрдэ этиллибитин курдук, сокуоҥҥа олоҕуран тутууга тендер 3 төгүл ыытыллан, Сөбүлэҥ баттаһыыта "Финанс-Строй" ХЭТ тэрилтэни кытары балаҕан ыйыгар буолбута.

СӨ Үбүн Министиэристибэтиттэн 1 мөл. 500 тыһ. солк., олохтоох бүддьүөттэн 225 тыһ. солк., нэһилиэнньэттэн 100 тыһ. солк., спонсордартан 80 тыһ. солк., уопсайа 1 мөл. 905 тыһ. солк. көрүлүннэ.

Үлэ алтынньы 31 күнүгэр диэри бүтүөхтээх.

Улууспутугар норуот көҕүлээһинин сылынан олохтоох дьоммут элбэх бырайыактары көмүскээбиттэрэ. Бырайыактарын үлэлэтэн эрэллэр уонна саҕалаан барыахтара. Ол курдук, олохтоох дьахтар сүбэтин нөҥүө (сал. Иванова У.А., Федорова М.А.) өрөспүүбүлүкэҕэ Ийэ сылынан "Сквер Матери" бырайыак көмүскээн сквер оҥоһулла турар.

Олохтоох дьаһалта нөҥүө аҕа баһылыкпыт сүүрэн-көтөн, матырыйаал аҕалтаран үлэтэ бара турар. Бырайыак уопсай суумата 603 тыһ. солк.

Суол харгыстанан үгүс уустуктардаах буолан, тутуу матырыйааллара тиэллэн кэлэллэригэр олохтоох эр дьоммут Назаров Иван Валерьевич, Васильев Виктор Николаевич, Мартынов Алексей Титович, Сергеев Аким Альбертович, Иванов Артем Николаевич тус көмөлөрө улахан оруоллаах. Түгэнинэн, олохтоох эр дьоммутугар дьаһалта уонна олохтоохтор ааттарыттан дириҥ махталбытын биллэрэбит. Өрүү да нэһилиэккит сайдыытыгар итинник кыһамныыгытынан, дьулуургутунан дьоҥҥутун үөрдэ туруҥ.

Улуустан көрүллэр биир кэмнээх аадырыстаммыт көмөҕө дьиэ өрөмүөнүгэр, тутуутугар уонна тупсарыытыгар биһиги дьоммутугар 3 квота көрүллэн 1 группалаах инбэлииккэ, 2 сэрии сылын оҕолоругар анаммыта. Үлэлэрин ситэрэн-хоторон түмүктээтилэр. Биирдии киһибитигэр дьиэлэрин тупсарыналларыгар 200 тыһ. 100 мөһ. солк., уопсайа 600 тыһ. 300 мөһ. солк. көмө көрүллүбүтэ.

Оскуола тутуута быйыл "Сэттэ" тутуу хампаанньата ылсан үлэтэ тэтимнээхтик саҕаламмыта. Өрүспүтүгэр уу бөҕө кэлэн, суолбутугар харгыстанан үлэ кэлэр дьыл саһыгар салҕаныаҕа.

Нэһилиэкпит үүнэ-сайда турарыгар барыы күүһү түмэн, санааны ылсан, ситиһэн үлэлиэххэйиҥ-хамныаххайыҥ.

"Чуукаар нэһилиэгэ" иһитиннэрэр киин.

– Быстах мобилизация –

Саха сириттэн барбыт эдэр дьоннорбутугар көмө-тирэх буолуоҕуҥ

Сергей Васильев-Борогонскай аатынан култуура уонна сынньалаҥ пааркатыгар "Эдисон" павильоҥҥа түмсэн, быстах хомуурга барбыттарга анаан көмө оҥоһуута салгыы барар. ***"Арассыыйа ийэлэрэ" Бүтүн Арассыыйатаабыт уопсастыбаннай хамсааһын Нь.урбатаабыт салаатын салайааччыта Саргылана Седалищева*** **иһитиннэрэр:**

- Антоновкатаабыт "Өркөн" түөлбэ, Энергетик квартал, Чаппандатаабыт оскуола 1983 сыллааҕы выпуһа, "Мой бизнес" киин, тэрилтэлэртэн: улуустаабыт оҕо спортивнай оскуолата, ЦТИТ, ЦДНТТ, култуура Департамена, "Лесная сказка" оҕо саада, уопсастыбаннай түмсүүлэртэн улуустаабыт Аҕалар түмсүүлэрэ үгүөрү харчынан көмөлөһөннөр, эмп-том ылан армейскай аптечкаларга угаттаатыбыт.

Маны таһынан Нь.урбатаабыт киин аптека, Өҥөлдьөтөөҕү дьахтар сэбиэтэ, "Кыталык" оҕо саада эминэн, Антоновкатаабыт дьахтар сэбиэтэ, маалыкайдар үс дьаһык гуманитарнай көмөнү тиксэрдилэр, "1000 мелочей" маҕаһыын 3500 солк. спонсордаата.

"Мой бизнес" киин резиденэ Егоров Алексей иистэнэр массыынанан, матырыйаалынан хааччыйда, ону таһынан бэйэтэ иистэнэн көмөлөһөр. Дормидонтов Роман сакааспытын куораттан босхо аҕалан биэрдэ.

Ити курдук мобилизацияҕа түбэһэн байыаннай сулууспаҕа барбыт ыччаттарбытыгар күнүгүн көмө оҥоһулла турар.

"Арыллыы" түмсүү салайааччыта Галина Дмитриевна Фёдорова:

- Нь.урбаҕа маннык хайысхалаах социальнай өйөбүл тэриллиэҕиттэн Харитонова Саргылана Михайловна, Саввинова Аида Дмитриевна, Петрова Анна Андреевна, Харламова Капиталина Иннокентьевна иискэ көмөлөһөллөр.

Бүгүҥҥү күҥҥэ 10 паара наколенник, 150 армейскай аптечка тигилиннэ. Күндээдэҕэ Филиппова Лена Николаевнаҕа, Левина Майя Николаевнаҕа 30 устуука аптечканы эбии тиктэрэ ыыттыбыт. Дьаархантан волейбол күрэҕин кыттыылаахтарын 12600 суумалаах көмөтүн туттубут.

Кылынан стельканы өрүүгэ култуура үлэһиттэрэ Иван Иванович Попов, Наталья Федотовна Трофимова ылсыстылар.

Түгэнинэн туһанан Нь.урба олохтоохторун Саха сириттэн барбыт эдэр дьоннорбутугар көмө-тирэх буолуоҕуҥ диэн ыҥырабын. Таҥаһынан-сабынан көмө син биир наада, онон иистэнньэҥнэр кэлэн көмө буоларгытыгар ыҥырабыт, - диэн тоһоҕолоото Галина Дмитриевна.

Антонина СЕМЁНОВА.

– Бырагыраама олоххо киирэр –

Үөдэй оскуола-саадын дьиэтэ тутуллар

Үөдэй дьоҕус да буоллар, уруккуттан сэргэх үлэлээх-хамнастаах нэһилиэк быһыытынан биллэр. Дойдуга буола турар бары суолталаах уопсастыбаннай-бэлитиичэскэй тэрээһиннэргэ уонна партийнай бырайыактарга көхтөөхтүк кыттар. Сирэ-уота киэҥинэн уонна федеральнай суол аттыгар баарынан дьон олохсуйарыгар табыгастаах дойду. Ол да быһыытынан нэһилиэк салалтата дьонун ахсаанын тутан хааларга кыһаллар, үлэлии кэлэр каадырдар олохсуйалларыгар сөптөөх усулуобуйаны тэрийэр. Нэһилиэк баһылыга Мария Пудовна Николаева улуус салалтатын кытта ыкса ситимнээх үлэни ыытар.

Нэһилиэккэ 10/25 миэстэлээх саҥа таас оскуола-саад дьиэтэ тутулла турар. Сакаасчытынан - ИСУ уонна бэдэрээтчитинэн "Масстрой" ХЭТ (гендириэктэр В.А.Торохов) буолаллар.

ИСУ салайааччытын солбуйааччыта Константин Иванов кэпсиринэн, муниципальнай хантараак 3 сыллаах, ол эрээри эһиил үлэҕэ киллэрэрдии үлэ барар. "Мин Сахам сирэ - 21-с үйэҕэ" Үтүө дьыала хамсааһын чэрчитинэн үбүлэнэр. Тутуу суумата - 137 мөл. 210 тыһ. солк.

Уопуттаах прораб Владимир Ушканов салалтатынан 10-тан тахса киһилээх кэлии дьон бириГээдэтэ уонна олохтоох тиэхиньикэ - бетономешалка, погручзик үлэлииллэр. Билигин тутааччылар цокольнай перекрытиетын ууран, эркинин таһааран түннүгүн анныгар тиийдилэр. Быйыл холлоҕоһо бүтүөхтээх.

Геннадий АНТОНОВ

– "Үөрэхтээһин" национальнай бырайыак –

Хаҥаласка ЦОС аһылынна

Алтынньы 11 күнүгэр Нь.урба оройуонун Н.И. Кочнев аатынан Хаҥалас орто оскуолатыгар "Цифровой Үөрэх Эйгэтэ" (ЦОС - цифровая образовательная среда) диэн федеральнай "Үөрэхтээһин" бырайыак чэрчитинэн анал хос үөрүүлээх быһыыга-майгыга аһылынна.

"ЦОС" бырайыак оскуолалар аныгы цифровой технологиялары үөрэх тиһигэр сөптөөхтүк тутталларыгар көмө буолар сыаллаах. Бу манна анал компьютернай техника, сөптөөх миэбэл миэстэтин булан үлэлииргэ бэлэмнэннэ. Оскуолабыт информатикаҕа учуутала Григорьев Валентин Николаевич ЦОС оҕолорго туох кыах биэрэрин, ханнык платформалары, туох-хайдах тутталларын быһаарда. Оҕолор бэйэлэрэ билэр, туһана сылдьар цифровой бырагыраамаларын уонна площадкаларын көрдөрдүлэр.

Бу тэрээһиҥҥэ кыттыыны ыллылар уонна лиэнтэни быстылар оройуон үөрэҕин салалтатын начальнига Ушканов Федор Федорович, быраап уонна кадр отделын салайааччыта Васильева Варвара Прокопьевна. Үөрэҕирии министиэристибэтин иһинэн үлэлиир "Центр просветительских инициатив" тэрилтэ салайааччыта Михаил Владимирович Воробьев эҕэрдэ тылын ыыппытын бары сэргээн иһиттибит. Оскуолабыт дириэктэрэ Леонид Николаевич Васильев бу бырайыакка киирбиппит олус туһалаах уонна үөрүүлээх диэн эттэ, ситиһии өссө да кэлэ туруо диэн эрэнэрин биллэрдэ.

Эҕэрдэ тылларын, баҕа санааларын эттилэр ыаллыы сытар нэһилиэктэр оскуолаларын салайааччылара: Акана оскуолатын дириэктэрэ Екатерина Мигалкина, Маар оскуолатын дириэктэрэ Артём Никифоров. Өссө бу тэрээһиҥҥэ түбэһиннэрэн Федор Федорович Хаҥалас 3 кылааһын үөрэнээччилэригэр Алексеев Олимпийга уонна Васильев Артемҥа аан дойдутааҕы робототехника күрэхтэһиитигэр миэстэлэспит грамоталара Соҕуруу Кореяттан кэлбитин туттарда.

Хаҥалас орто оскуолата үөрэх үчүгэй хаачыстыбатын көрдөрөр оскуолалартан биирдэстэрэ буолар. Учууталлар, оҕолор ЦОС хоһугар эбии дьарыктарын ыытаннар, цифровой үөрэх эйгэтин өссө күүскэ баһылаан, билиилэрэ-көрүүлэрэ өссө үксүү туруо!

Наталия ЖДАНОВА,
"ЫЛЛЫК" пост.

– Учууталлар съезтэрэ –

Дэлэгээт бэлиэтээһиннэрэ

Алтынньы 4 күнэ. **Бүгүҥҥү күммүт ССРС норуодунай учуутала Михаил Андреевич Алексеев пааматынньыгар сибэкки дьөрбөтүн уураахынтан саҕаланна. Ол кэннэ "Арассыыйа остуоруйата" түмэлгэ өрөспүүбүлүкэбит үөрэхтээһиҥҥэ ситиһиилэрин, 100 сыллаах сайдыытын, кэнчээри ыччаты иитэр-үөрэтэр улахан тэрээһиннэрин көрдөрөр мультимедийнэй быыстапкаҕа бардыбыт.**

Үөрүүлээх аһыы дьоро чааһыгар Дьокуускай куорат муусукаҕа оскуолатын духобуой аркыастыра сүргэни көтөҕөр бэртээхэй муусуканы оонньоото. Бииртэн биир саалга аастаҕыҥ аайы сонунтан сонун дириҥ ис хоһоонноох көстүү тулаҕын толорон истэ. Быыстапка оҕо аймах үүнэр-сайдар бары хайысхатын көрдөрбүтүн олус сэҥээрдим. Бу уһуйаан үлэтэ, патриотическай иитии, кыраайы үөрэтии, it технология, эбии үөрэхтээһин, оҕолор түмсүүлэрэ, хамсаахыннара, орто анал, үрдүк үөрэх кыһалара, идэни таба талыы уо.д.а. Маны сэргэ учууталлар, устудьуоннар айар үлэлэрэ бааллар. Тарбахтарыгар таланнаах дьоҕурдаах педагогтар маастар-кылаастары ыыттылар.

Күн иккис аҥарыгар син сийиэс тосхолуттан туораан дойдубутугар буола турар балаһыанньаҕа кыттыһан Саха көрдөрөр-иһитиннэрэр ханаалыгар "Барыта кыайыы туһугар" быһа эфиргэ тэриллибит телемарафоҥҥа кытынным. Салайар оҕо саадым бары үлэһиттэрэ кыттыһан хомуйбут харчыбытын көмө быһыытынан мобилизацияламмыт дьоммут счетугар туттардым.

Оттон бу кэмҥэ бииргэ кэлбит дэлэгээттэрим Саха сиригэр Үөрэх норуодунай комиссариата тэриллибитэ 100 сыллаах үбүлүөйүгэр анаммыт кинигэ биһирэмигэр, стратегическэй сиэссийэҕэ сырыттылар.

Алтынньы 5 күнэ. 145 сыл анараа өттүгэр нуучча улуу бэйээтэ, суруйааччыта Николай Некрасов эппитинии "сырдыкка, үтүөҕэ, кэскиллээххэ олук уурар" учууталлар уонна үөрэхтээһини кытта ситимнээх дьон-сэргэ XIV-с өрөспүүбүлүкэтээҕи сийиэстэрэ алтынньы 5 күнүгэр үөрүүлээхтик аһылынна. Биһиги улууспутуттан лоп курдук сүүрбэ дэлэгээт кыттыыны ылла.

Манна мустубут үөрэхтээһин салаатын бары үлэһиттэрин, бэтэрээннэрин, ойуон баһылыктарын, төрөппүттэри Суорун Омоллоон аатынан уопара уонна балыат тыйаатырын киирэр ааныгар сахалыы таҥастаах уолаттар, кыргыттар нөрүөн нөргүйэ көрүстүлэр. Лоп курдук анаммыт чааска дойдубут улуу Арассыыйа уонна Сахабыт сирин өрөгөй ырыаларынан сийиэс саҕаланна.

Өрөспүүбүлүкэбит аҕа баһылыга Айсен Сергеевич Николаев эҕэрдэ тылыгар оҕону төрөөбүт дойдуну таптыырга, бэриниилээх буолууга иитии уһуйаантан саҕаланан үөрэх бары таһымын хабыахтааҕын, олорор сирбит остуоруйатын билиһиннэрииттэн тэптэн кэҥээн, дириҥээн иһиэхтээҕин, маныаха оскуола иһинээҕи түмэллэр баар буолуохтаахтарын эттэ.

Быйылгы үөрэх дьылыттан 2024 сылга оҕо доруобуйатын тупсарар сыаллаах уонна Сахабыт сиригэр эргийэн кэлэн ыытыллыахтаах "Азия оҕолорун" оонньуулларыгар бэлэмнэнии да быһыытынан үөрэнээччилэр спартакиадалара ыытылларын, оҕо тус сайдар кыаҕын кэҥэтэргэ эбии үөрэхтээһиҥҥэ, идэни биэрэр үөрэх салаатын сайыннарыыга, эдэр исписэлиистэргэ улахан болҕомто уруллуон эттэ.

Ил Түмэн бэрэссэдээтэлин солбуйааччы С.Местников үүнэр 2023 сылтан өрөспүүбүлүкэбит бырабыыталыстыбатын ылыллар уураахтара нууччалыы уонна төрүт тылбытынан сахалыы таһаарыллар буолуохтара диэтэ уонна бэйэтин дириҥ ис хоһоонноох этиитин улуу Конфуций "Сүүс сылга былааннанар буоллаххына - оҕону үөрэт" диэн тылларынан түмүктээтэ.

Үөрэх уонна билим миниистирэ Ирина Любимова ааспыт сийиэстэн сэттэ сыллаах үлэни отчуоттаата, аны кэлэр сийиэскэ диэри сэттэ сылга турар соруктары билиһиннэрдэ.

Салгыы тыл этиилэртэн "Оҕо саас навигатора" Бүтүн Арассыыйатааҕы иитэр-үөрэтэр бырайыагы, орто анал үөрэхтээһин билиҥҥи туругун, сайдар суолларын, соруктарын, үөрэх үлэһиттэрин хамнаһын ааҕыыга саҥа киллэриилэри, учууталлары бэлэмнээһиҥҥэ, эдэр исписэлиистэргэ көрсүллэр ыарахаттары, маны туоратыыга туох үлэ барыан наадатын иһиттибит. Күн бүгүн иитэр-үөрэтэр үлэ үөһүгэр сылдьар оҕо саадын иитэччитэ, учуутал, эбии үөрэхтээһин салаайаччыта, улуус баһылыга сийиэс ылыныахтаах резолюциятыгар тус этиилэрин киллэрдилэр.

Бу сүрүн докумуону сиһилии билсэргэ уонна этии, уларытыы киллэрэргэ анаан куйаар куод биэрбиттэрин бэркэ сэҥээрдибит. Кырдьыга да кэлэр 7 сыллаах соруктары биир-икки күҥҥэ быһаарбакка сиһилии көрөр-истэр, үөрэтэр, ырытар ордук буоллаҕа.

Күн иккис аҥаарыгар ойуоммут дэлэгээттэрэ арахсан форсайт сиэссийэҕэ, төрөппүттэр Сүбэлэрин бастакы мунньаҕар сырыттылар, маастар-кылаас ыыттылар.

Алтынньы 6 күнэ сарсыарда 8 чаастан куорат 21-с, 35-с оскуолаларыгар кылаас чаһын ыытыыттан саҕаланна.

Бу Аан дойдутааҕы учуутал күнүгэр анаммыт "Бириэмэ иннигэр испитэ" диэн ССРС норуодунай учуутала Михаил Андреевич Алексеевка сүгүрүйүү, үөрэх-билии уҕараабат суолтатын оҕоҕо тиэрдэр, төрөөбүт дойдуга тапталы иҥэрэр сыаллаах кэпсэтии чаһын сийиэс бары дэлэгээттэрэ 4-11 кылаастарга ыыттылар. Ким ханнык кылааска түбэспитинэн оҕо саһыгар сөп түбэһиннэрэ добуочча бэлэмнэнэ түбүгүрдүбүт.

Мин 4 кылааска, сахалыы саҥарбат, өйдөөбөт оҕолорго түбэстим, хата учуутал да, оҕолор да бэрт сэргэх, чобуо дьон буолан ахтылҕаннаах дуоскам иннигэр кылааһы кытта астына үлэлээтим.

Бу тэрээһинтэн оскуола бары да оҕолоро бэрт элбэх саҥаны биллилэр, учуутал хас биирдии үөрэнээччи олоҕор суолтатын, бүгүҥҥү түргэн тэтиминэн сайдар олоххо эппиэттиир учуутал хаачыстыбаларын туһунан аһаҕастык санаа үллэһиннилэр.

Биир уруогу биэрээт аны сийиэс атын былаһааккаларынан сүүрдүбүт. Кимнээх эрэ аактабай лекцияҕа, алын кылаас учууталлара уонна иитээччилэр интенсив сэминээргэ, "Төрүт тыл - норуот тыына" аһаҕас былаһааккаҕа. Оттон Егор Петрович Мухин эбии үөрэхтээһин үлэһиттэригэр маастар-кылааһын бэркэ сэҥээрэн эбии иккис былаһааккаҕа эмиэ ыыттардылар.

Сорохтор куорат бастыҥ оскуолаларынан, уһуйааннарынан автотурга сырыттылар.

Күн иккис аҥаарыгар мин Маар уһуйаанын сүрүннүүр иитээччитэ Евдокия Тобоновалыын оҕо саадын бастыҥ педагогтарын маастар-кылаастарыгар сырыттыбыт. Манна биир ойуонтан соҕотох биһигиттэн икки - "Сайдыы" уонна "Ромашка" оҕону сайыннарар киинтэн эр дьон педагогтарбыт кыттыбыттарыттан бэркэ үөрдүбүт. Оҕо саадын иитээччилэрэ, салайааччылара муусукаҕа, төрөөбүт тылы, саҥарар саҥаны сайыннарыыга, робототехникаҕа, үс тылы сэргэ үөрэтиигэ, этнофольклорга, интерактивнай тиһиликтэри, бэйэ оҥорбут оонньууларын туһаныыга үлэлэрин уопутун көрдөрдүлэр.

Ити курдук бу күн устата өрөспүүбүлүкэбит араас муннугуттан мустубут биир идэлээхтэрбитин кытта сүбэ-соргу буола үлэлээн, алтыһан аастыбыт, билиибитин хаҥаттыбыт.

Алтынньы 7 күнэ. Бүгүн Ил Түмэн дьокутаата В.М. Прокопьевка төгүрүк остуолга мустан кэпсэл-ипсэл буоллубут. Манна биир дойдулаахтарбыт үөрэх уонна билим миниистирин бастакы солбуйааччыта А.П. Аргунова, Ил Түмэн бүддьүөккэ, нолуок уонна сыана бэлиитикэтигэр, бас билиигэ уонна приватизацияҕа бастайаннай хамыыһыйатын бэрэссэдээтэлэ Юрий Михайлович Николаев, Арктическай судаарыстыбаннай үнүстүтүүт ректора Саргылана Семеновна Игнатьева, улууспут баһылыга Алексей Михайлович Иннокентьев кыттыыны ыллылар.

Ю.М. Николаев уол оҕону эр киһилии иитиигэ улахан болҕомто ууруллара наадатын, А.М. Иннокентьев үөрэх эйгэтин үлэһиттэрэ социальнай өйөбүллээх буолууларын мэктиэлиир сирдэтинэр нормативнай-правовай сигэлэр суохтарын, ойуоҥҥа үөрэх тэрилтэлэрин материальнай-техничэскэй базаларын саҥардыыга сыаллаах-соруктаах үлэ барарын, эдэр исписэлиистэргэ ойуон өттүттэн оҥоһуллар өйөбүл өссө кэҥэтиллиэн бэлиэтээтэ.

Оттон үөрэҕирии салаатын начальнигынан саҥа үлэлээн эрэр Федор Федорович Ушканов үөрэхтээһин хаачыстыбатын иитии таһымыгар болҕомто ордук ууруллара, оҕолорго ыытыллар кэммиэрчэскэй тэрээһиннэри, күрэхтэри аҕыйатыы, Грантовай үлэ хайысхаларын киллэрэн эбии үбүлэнии, физкультуура уруоктарын үрдүктүк тутуу бастакы сорук буоларыгар тохтоото.

С.С. Игнатьева үөрэх эйгэтэ олус эппиэтинэстээх, манна сөптөөх хайысханы булуу хас биирдии үлэһиттэн тутулуктааҕын эттэ уонна Ньурба оройуонун култуурата инники биэс сылга сайдар Кэнсиэпсийэтин барылын билсиһэн, ырытан-үөрэтэн, эбэн-сабан биэрэргэ оскуола да, уһуйаан да үлэһиттэрэ, төрөппүттэр кытталлара буоллар диэн баҕа санаатын тиэртэ.

Салгыы дэлэгээттэргэ тыл бэриллэн ким туох тус санаалааҕын иһитиннэрдэ. Ол курдук оҕо ахсаанынан үлэ төлөбүрэ аҕыйах үөрэнээччилээх оскуолаларга учуутал тиийбэтин биир сүрүн биричиинэтинэн буоларын, уһуйаан сэбиэдиссэйдэрин хамнастарын ааҕыллыыта табыгаһа суоҕун, эбии дьарыктааһыҥҥа мобильнай лабораториялар наадаларын, устудьуоннарга уһатыллыбыт практика диэни киллэрэн учуутал тиийбэтин ситэриэххэ сөбүн, быйылгы үөрэх дьылыттан гимназия буолбут 1 №-дээх оскуолаҕа эбии тутуу, интернат баар буолуутун, оҕону патриотическай өйгө-санааҕа иитиигэ, күүс-уох өттүнэн эрчиллиилээх буолалларын ситиһиигэ алын байыаннай бэлэмнэнии уруогун киллэриини эттилэр.

Түмүккэ сүргэни көтөҕө судаарыстыбаннай, правительственнай наҕараадалары туттарыы буолан сэгэйэ үөрэ ытыс дохсун тыаһынан эҕэрдэлэстибит.

Эбиэт кэннэ бүтэһик күммүт тэрээһининэн Саха АССР үөрэхтээһинин норуодунай комиссариата тэриллибитэ 100 сылын бэлиэтиир үөрүүлээх тэрээһин буолла.

Дьэ, бу курдук бэрт таһаарыылаахтык үлэлээн өрөспүүбүлүкэбит учууталларын уонна педагогическай общественноһын XIV сийиэһин түмүктээтибит.

Улуу Пушкинныы бэлиэтээһиннэрбин түмүктээтэхпинэ мин онно баарым, барытыгар кыттыбытым, көрбүтүм-истибитим.

Венера СТЕПАНОВА,
Күндээдэ с.

– Иһирэх тылынан –

Афанасий Моргусов алгыстаах аартыга

Этэҥҥэ сырыттахха, сылхонук. Ол курдук бүгүҥҥү хаһыаппыт ыалдьыта хаһан-ханна да буолтун иһин кэрэни сүгүрүйэ кэрэхсиир, омос көрүүгэ ол суохха дылытын да иһин көрдөөн булар айар-тутар алыптаах идэлээх СӨ самодеятельнай композитора, СӨ культууратын үтүөлээх үлэһитэ, тыа сириттэн сириэдийэн тахсыбыт талба талааннаах, нууччалыы "самородок" Афанасий Александрович Моргусов.

Кырдьыга, киирии тылбар кини чыынын-хаанын араас таһымнаах наҕараадаларын оҕуруолуу тиһиэхпин сөбө. Ону баара олору барытын сурукка түһэрдэххэ бүтүн хаһыат балаһата буолуоҕуттан туттуннум - инньэ Сэбиэскэй саҕаттан билиҥҥэ диэри тиксибит үрдүк ааттара халлаан чаҕылхай сулустарыныы элбэхтэр. Аны туран Афанасий Моргусов 75 сааһын туолар үбүлүөйүн көрсө оройуон салалтата, культуура департамена үбүлээһиннэринэн композитор бэйэтин олоҕуттан ахтыылара, кини туһунан суруллубут ыстатыыалар, музыкальнай аймньылара, диискэлэрэ киирбит. "Айар үлэ аартыгынан" диэн 136 страницалаах, 100 тиражтаах кинигэтэ тахсыбытыттан аҕааччы сүрэҕин илиитин сылааһын угуттаан туран бэйэтэ аҕыаҕа диэн бу матырыйаалы ойум-сойум тутан суруйдум. Кинигэ өрөспүүбүлүкэ бибилэтиэкэлэрин көмүс фондугар киирэрэ чуолкай. Дьэ онон, төһө да бары үс куттаах буолларбыт кэрэ дорҕоон, музыка кута уһугулаабыт Афанасий Александрович туһунан ноталар маҥнайгы буукубаларынан кэпсии түһүүм эрэ...

До

Дойдумсах, а.э. патриот тыыннаах буолуохтаахпыт диэн кырдьыга, социализм тутула сууллуоҕуттан умнууга барта мэлдьэһиллибэт. Аан дойду аартыктара аһыллаатын кытта кыанардыыннкыамматтыын, эдэрдиин-эмэнниин кыраныысса таһыгар күүлэйдиири чиэс-бочуот быһыытынан аахпыппыт. Күдэәринэ санаабытыгар, бэйэлээх бэйэбит тиэргэммит иһигэр киһи көрөрө кэмчи, умсугуйа сынньаныахха айылаах сир аҕыйах диэн ордук арҕаанан-илининэн, соҕуруунан буурдаабыт кэмнэрдээхпит. Көмүс дуйунан сотуллубут дойдулар истэрин эриэнин оччолорго билэ да сатаабатахпыт, "антах барыта о, кей" эбит диэни минньигэс утуйар уубутугар эрэ умна түһэрбит. Онон төрөөбүт дойдубут тэлгэһэбититтэн саҕаланарын, кини ийэ курдук күндүттэн күндүтүн ардыгар, кыл түгэнэ санаан ылбыттаахпыт хомолтолоох. Аан дойдуга быһыы-майгы уларыйда, оттон биһиги дойдубут үрдүкү салалтата ыччаты патриот тыыныгар иитиини маҥнайгы уочараккa туруорда.

Афанасий Александровичтан ыйыттым: "Оҕолоргут улаатаннар үлэһит дьон буоланнар турпутевкалары бэлэхтээннэр аан дойду арҕаһынан атаралаабыт дьон эҥиги буолуохху, Мальдивы, Канары о.д.а. эрэ хааллылар ини?". Хоруйа маннык буолла:

- Оччоттон баччаҕа диэри Сахам сириттэн, Арассыыйаттан ураты кыраныыссалары нөҥүөлээн харыс да халбарыйбатахпынан киэн туттуохпун сөбө дуу...

Өскө "семь чудес света" баар эбит буоллаҕына ахсыһынан биһиги төрөөбүт дойдубут киирдин диибин, ол курдук кини кэрэ уонна дьикти. Өрөспүүбүлүкэм үгүс оройуоннарыгар сырыттым уонна кинилэр көҥүл тыыннарыттан ыллыыр музам уостан хаалбат кыымнанар быһыылаах. Сааһырыы аммын тоҥсуйбут кэмигэр олорон анаардахпына инструментальнай пьесаларым, сюиталарым Арассыыйа киэҥ киэлитин таһынан АХШ, Францияҕа, Кореяҕа, Турцияҕа, Испанияҕа о.д.а. омук сыаналарыгар толоруллуттара төрөөбүт дойдубутун хайдахтаах таптыырбытын чуолкай көрдөрбүт буолуохтаахтар. Ити бастакыта.

Иккиһэ. Кистэммэт, аныгы эдэр ыччат сорҕото субкультура диэки иэҕиллэр, онон ардыгар классическай искусствоны, музыканы о.д.а. сэҥээрбэт буолуу көстөн аһар. Ол иһин кэрэни кэрэхсииргэ үөрэтии оҕо саастан саҕыллыахтаах, манна биһиги, кырдьаҕастар баһылыыр оруоллаахпыт.

Кулууппут иһинэн "Илгэ" норуодунай уонна "Иэйии" бэтэрээннэр ансаамбыллара олус сэргэхтик үлэлииллэр, байаан тыаһыгар уйдаран дуоһуйуу ыла олорор оҕолору көрдөххө үөрүү долгунугар олорсобут.

Үсүһэ. Оройуон уонна өрөспүүбүлүкэ олохтоохторо кырачаан баянист Артем Васильев дьиктилээхтик оонньуурун күн сардаҥатын кууспукка тэҥнээбит буолуохтаахтар, онон кэнчээри талааннар тахсан иһиэхтэрэ.

Ре

Хаһыаппыт быйыл 85 сааһын туолар, оттон кини редакторын, киһи киэнэ кэрэмэһин, аҕам курдук саныыр аҕа саастаах доҕорбун Семен Петрович Гаврильев мөссүөнүн, ис киилин сүрэхпэр сөҥүрдэ сылдьабын. Кини хаһыакка суруксуттаа диэбитин толорон син орто соҕустук суруйа сырыттаҕым. Семен Петрович Афанасий Моргусов туһунан эппитим кыбытан киллэриэм:

"...Биһигини тулалыыр эйгэ бүтүннүүтэ дорҕоон. Оттон бу дорҕоону сүрэҕинэн ылынар, арааран истэр уонна ол дорҕоон туох туһунан туойарын өйдүүр киһи олус аҕыйах... Мин тоҕо эрэ Афанасий Моргусовы музыка дорҕоонун итинник алыбыгар чахчы ылларбыт, ону дьиҥнээх сүрэҕинэн, тэбэр тымырынан сүүдүтэн билэр киһинэн аҕабын...".

Бу көмүс тылларга, ама киһи тугу эбэн этиэй? Кырдьык, композитор бары айымньыларыгар "Таба күрэҕэр", "Түһүлгэ алгыһыгар", "Кыталыктар үҥкүүлэригэр" "Айыы сиригэр" о.д.а. аар айылҕабыт баай дорҕооно өссө ордук дьэҥкэрэр, күндү таас буолан күлүмнүүр.

Аны туран тус бэйэм Афанасий Моргусовы иһиттим да хараҕпар нуучча худуоһунньуга, бөлүһүөк, археолог, айанньыт, общественнай деятель Николай Рерих хартыыналара көстөн кэлэллэр. Рерих хартыыналара музыка доҕуһуоллаахтар, сүрэҕи ыллатар аналлаахтар уонна чараас эйгэҕэ киирэллэр. Уруһуй искусствота музыкалыын биирдэр.

Ми

Афанасий Моргусов Таркаайыга Мөрөөйү диэн кытыы учаастакка күн сирин көрбүтэ. Ийэлээтэр ийэтэ Прасковья Васильевна, аҕалаатар аҕата Александр Иннокентьевич холкуос-сопхуос үлэлэрин эҥэрдэринэн тэлбит хоодуоттар, аны туран сиэр-майгы өттүнэн тэҥнээхтэрэ бэрт аҕыйаҕа. Алта оҕону иитэллэригэр билигин санаатахха аймахтара Ксенофонт Уткин-Нүһүлгэн быһаартыныы "киһилии киһи" диэн саха үгэстийбит үөрэҕин ньыматын туһаммыттар, онон кэнчээри ыччаттара кэскиллээх киэлилэммиттэр эбит.

Афанасий оҕо сылдьан биир уратылааҕа, айылҕаҕа сылдьарын туохтан да ордороро. Бука, Мөрөөйү барахсан айылҕата кини музыка дорҕоонунан элбэҕи этиэхтээх иэйиитин оччолорго кэпсээн-сэһэргээн биэрбит буолуохтаах. Истиҥ доҕорунаан Николай Ивановтыын-Сулусаактыын быыс буллулар да айылҕа сэһэнин гармошкаҕа тыаһатан, хобордооҕу-солууру таһыйан фермаҕа былааһы ылар эриэккэс дьарыктаахтара.

Афанасий Александрович оскуоланы бүтэрээт Үөһээ Бүлүүгэ Грант Григорян көҕүлээһининэн аһыллыбыт теория-композиторскай отделениеҕа үөрэнэр, салгыы Новосибирскайдааҕы консерваторияҕа киирэр да дьиэтээҕи усулуобуйатынан ситэ үөрэммэккэ төннөр. Айар үлэтин дьиҥнээх умсулҕаныгар 60-с сыллартан ылларар, Егор Михайлов туруорбут "Саха саргыта" үҥкүүтүн музыкатын суруйар уонна кини айар дьоҕурун өрөспүүбүлүкэ тута билинэр. Алыптаах аартык аһылыннаҕа ити.

Фа

"Фиолетово мне" диэччилэртэн тэйиэс сылдьар ордук. Маннык дьон тус бэйэлэрин эрэ көрүнэллэр, атын киһи кыһалҕатыгар тарбанан да көрбөттөр, уопсай үлэттэн-дьыалаттан көстөөх сиринэн күрэнэллэр. Алта уон сыл усталаах-туоратыгар культуура эйгэтигэр үлэлээбит композитор сольфеджионы эрэ билиэ баара дуо, тыа сирин олоҕун эргиирин бэйэ нөҥүө аһарыммыттартан биир бастыҥнара буолар. Таркаайыга хаста депутааттаабытын ааҕан ситиллибэт, туруорсубута туолбута тарбахха эрэ баттамматтар.

Аны туран музыка туһунан олохтоох өйө-санаата, киэҥ ыллыктаах, кэми куоһарар толкуйдара күн бүгүн нэһилиэккэ туһалыы тураллар. Киниттэн сүбэ-ама ыла диэн ааттаан чугас, ыраах түбэлэртэн дьон-сэргэ хотоҕостуу субуллар.

Оттон кини салайбыт норуот айымньытын дьиэтэ оройуоҥҥа чулуулар ахсаннарыгар сылдьар, оттон билиҥҥи дириэктэр Валентина Петрова этэринэн кулууп кэлэктиибэ айар-тутар потенциала улаханынан, биир сомоҕо күүһүнэн уонна нэһилиэк сайдарын туһугар туох баар кыһамньытын уурарынан аксакал Афанасий Моргусовтыы айылгылаах. Санаттахха, норуот айымньытын дьиэтэ самодеятельнай композитор аатын сүгэр, бу пиар туһугар оҥоһуллубатах дьыала, бу убаастабыл уонна үрдүк сыанабыл.

Дом! Дом! Дом!

Соль

Сэбиэскэй аармыйаҕа сулууспалаабатаҕы оччолорго, дору көрөллөрө уонна дьонтон киниэхэ сыһыан эмиэ тоҥуй соҕуһа. Афанасий Моргусов үөрэнэр кэмнэригэр улаханнык ыалдьыбыттааҕа, эмтэммитэ уонна аармыйаҕа үөрэ-көтө барта, сулууспа эр киһиэхэ ытык иэс буоллаҕа. Чиҥэттэххэ, төрөппүттэрин иитиитэ эмиэ оннуга. Маҥнай Читаҕа, онтон Монголияҕа сулууспалыыр, механик-водителлиир, танкистыыр.

Мэлдьи солярка сыттаах саллаат бүргэһи хаахаха кистээбэт: ээр-сэмээр музыкальнай инструменнарга оонньуур. Байыаннайдар ону тута харах далыгар киллэрэллэр уонна армейскай оркестр старшинатынан аныыллар. Оркестрга нууччалар, армяннар, грузиннар о.д.а. омуктар чааска баар соҕотох музыкант саханы ытыс үрдүгэр илдьэ сылдьаллар, хамандыырдар хайгыыртан соло булбаттар. Ити сылдьан саллаат-музыкант аар-саарга аатырбыт "Таба күрэҕэ" айымньытын суруйар, кэлин онто улахан профессиональнай оркестр оонньуур айымньыларын испииһэгэр киирэр.

Мин академик Миддендорф сахалар тустарынан эппитин саная кэллим. Кини сахалар атын омуктардыын олус тапсаллар, сатабылларынан-дьоҕурдарынан кинилэри сыыйа куоһараллар диэбиттээх. Мөрөөйүгэ үөскээбит уол нууччалыы санаатын сайа этэрэ да уустуктардаах буолуон сөбө, хата кини улуу нуучча тылынан холкутук кэпсэтэринэн, үрдүк культууратынан уонна интеллигентэй сыһыанынан сулууспа маҥнайгы күнүттэн сылаас ытыска түһэриллибитэ.

Дойдумсах тыына күүрэн "Таба күрэҕин" Монголия истиэптэригэр сылдьан суруйта кини хайдах курдук дойдутун таптыырын көрдөрөр диэтэххэ сыыспаппын.

Ля

"Любовь нечаянно нагрянет..." диэн ырыаҕа ылланар, кырдьыга да оннук. Афанасий Александрович тапталлаах кэргэнэ юрист идэлээх Ирина Ивановналыын биирдэ олорторо үйэ аҥара буолара чугаһыыр. Түөрт дьоһун оҕолору иитэннэр билигин сиэннэрин итии тапталынан угуттууллар.

"Эр киһини дьахтар эр киһи оҥорор" диэн бэргэн этии баар. Ол иһин буоллаҕа Афанасий Александрович холоонноох доҕоругар, айымньылаах олоҕун айаныгар аргыһыгар Ирина Ивановнаҕа махтанар эрэ буолбатах - сүгүрүйэр.

Си

Социологтар биллиилээх дьоннору үөрэтэн быһаартарынан кинилэр биһигиттэн атын соҕустарын чопчулаабыттара. Ааттаахсуоллаах дьон имэҥнэрэ (страсть) олус күүстээх эбит, онон элбэҕи ситиспиттэр. Имэҥ диэни тапталга, физиологияҕа сыһыарымыахха, бү түгэҥнэ тустаах үлэҕэ, олох сыалыгар туһаайыахха.

Күүстээх имэҥ киһини үрдүккэ таһаарыан эбэтэр аллара түһэриэн сөп, а.э. икки өрүттээх. Афанасий Александрович имэҥэ кинини улахан буукубаттан суруллар музыкант оҥорбут, ол быһаарыыта боростуой соҕус. Кини суон сурахха, албан аакка наадыйбыта буоллар Арассыыйаҕа, Саха сиригэр, кыраныысса таһыгар толоруллар айымньыларынан уурайан аргыый наллаан сылдьыан сөптөөҕө.

Ону баара кини айар үлэттэн дуоһуйуу, үөрүү ыларын өрө тутан олоххо сыалын айаҥҥа тэҥнээбит, оттон ол айанын сүрүн сыал оҥостубут. "Иэйии", "Илгэ" ансаамбыллар, оҕолор дьарыктанар устуудьуйалара, оройуоҥҥа уонна өрөспүүбүлүкэҕэ ыытыллар айар биэчэрдэр ону туоһулуулллар, тохтобул суох, айан алыптаах уонна имэҥнээх.

...Аламай күн түһэн үҥкүүлүүр-ыллыыр Мөрөөйүтүттэн силис анньан силигилии чэчирээбит талба талааннаах, күөх Ньурбаны кэрэ дорҕоонноохтук аатта-тар күндү киһибитигэр, дьоһун биир дойдулаахпытыгар Афанасий Моргусовка дьоро күҥҥүнэн истиҥ эҕэрдэ! Алгыс баһа сыаланнын, үөрүү үрүлүйдүн, дьол-соргу бэйэҕэр уонна удьуорун утумар тосхойо турдун!

Афанасий ИВАНОВ.

– Ийэ сылынан –

Чаппанда нэһилиэгин Герой Ийэлэрэ

Саха сирин хас биирдии ийэтин дьолугар бүтүн уопсастыба дьоло түмүллэр. Ити - биһиги билиҥҥи уонна кэлэр кэмҥэ ситиһиилээх сайдыыбытыгар дьоһун сыаннаспыт уонна майгы-сигили өттүнэн тирэхпит. Итини бигэргэтэн туран, үбүлүөйдээх 2022 сылы Саха өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана А.С. Николаев Сахабыт сиригэр Ийэ сылынан биллэрбитэ.

Алексеева Екатерина Федоровна.

Васильева Аграфена Петровна.

Егорова Татьяна Яковлевна.

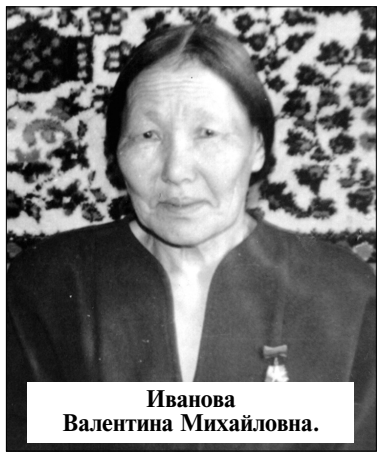

Иванова Валентина Михайловна.

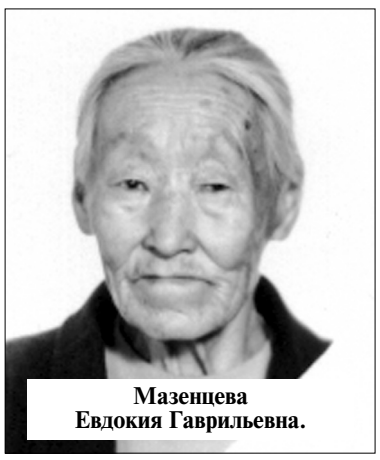

Мазенцева Евдокия Гаврильевна.

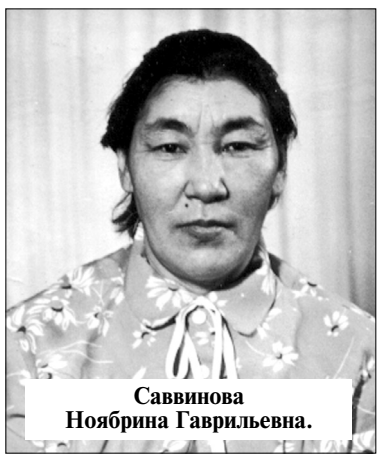

Саввинова Ноябрина Гаврильевна.

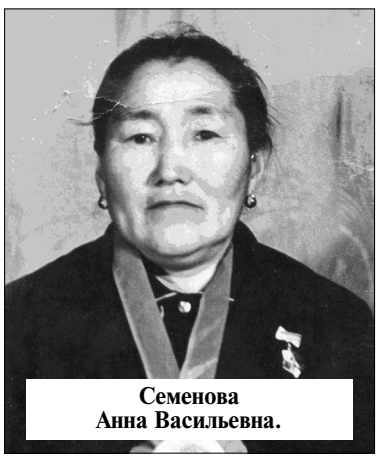

Семенова Анна Васильевна.

Аҕа дойду сэриитэ бүтэ илигинэ, 1945 сыл от ыйын 8 күнүгэр 10-тан элбэх оҕону төрөппүт, ииппит, улаатыннарбыт ийэлэргэ "Герой ийэ" бочуоттаах ааты иҥэрэр уонна 7, 8, 9 оҕону төрөппүт ийэлэргэ "Ийэ албан аата" III, II, I истиэпэннээх уордьаны, "Ийэ буолуу" II, I ист. мэтээлин олохтуур туһунан СССР Үрдүкү Сэбиэтин Президиумун ыйааҕа тахсыбыта.

Биһиги нэһилиэкпитигэр урукку да үйэттэн элбэх оҕону төрөппүт-ииппит, туһалаах дьон оҥорон аҕа уустарын тэниппит элбэх ыал баар. Чаппанда нэһилиэгиттэн сэбиэскэй кэмҥэ СССР Үрдүкү Сэбиэтин Президиумун ыйааҕынан "Герой ийэ" үрдүк аатын сэттэ ийэ ылбыта. Ол курдук бастакынан 1970 сыллаахха ***Семенова Анна Васильевнаҕа*** Герой ийэ бочуоттаах аата иҥэриллибитэ.

Анна Васильевна 1930 сыллаахха Мэҥэдьэк нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Кэргэнэ Матвеев Иван Акимовичтыын 1950 сыллаахха холбоһон 12 (5 уол, 7 кыыс) оҕону төрөтөн, улаатыннартаан ииппиттэрэ, олох суолугар үктэннэрбиттэрэ. Эдэр сааһыгар холкуоска үлэлээбитэ, онтон дыссаакка ньээнньэнэн, кэлин биэнсийэҕэ тахсыар диэри Чаппандатааҕы участковай балыыһаҕа санитарканан үлэлээбитэ. Иван Акимович биэнсийэҕэ тахсыар диэри холкуоска, сопхуоска сүөһү бостуугунан үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ.

1975 с. Герой ийэ бочуоттаах аата ***Аграфена Петровна Васильевааҕа*** иҥэриллибитэ. Аграфена Петровна 1930 сыллаахха Бэстээх нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Эдэр сааһыттан холкуос араас үлэтигэр үлэлээбитэ. Уон (8 уол, 2 кыыс) оҕолонон дьиэ хаһаайкатын быһыытынан элбэх сүөһүнү иитэн, оҕолорун көрөн олорбута. Кэргэнэ өрөспүүбүлүкэ чулуу бостууга, отчута, механизатора Саха АССР Верховнай Советын депутата, ССКП обкуомун, райкуомун чилиэнэ, Ленин, Үлэ Кыһыл Знамятын уордьанын кавалера Васильев Илья Андреевичтыын оҕолоро бары туруу үлэһит буолалларыгар кыһаллан ииппиттэрэ. Оҕолоро үгүстэрэ ыал буолан, олоххо миэстэлэрин булбуттара.

Үһүс Герой ийэбит ***Иванова (Гуляева) Валентина Михайловна*** 1937 сыллаахха Омолдоон нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Валентина Михайловна ыанньыксытынан үлэлии сылдьан ыалдьан II группалаах инбэликкэ тахсыбыта. Кэргэнэ Иванов Григорий Васильевичтыын 1956 сыллаахха ыал буолбуттара уонна 11 (8 уол, 3 кыыс) оҕону төрөтөн, улаатыннартаан ииппиттэрэ. Кэргэнэ Григорий Васильевич "Ньурба" сопхуоска өр сылларга тырахтарыыһынан таһаарыылаахтык үлэлээбитэ, тыыл бэтэрээнэ этэ. Уолаттар бары аҕаларын курдук тиэхиньикэҕэ сыһыаннаах буола улаппыттара. Валентина Михайловнаҕа 1975 с. "Герой ийэ" бочуоттаах аата ингэриллибитэ.

*Алексеева (Петрова) Екатерина Федоровн*а 1934 сыллаахха Бэстээх нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Төрөппүттэрэ кыаммат буолан оскуолаҕа үөрэммэтэҕэ. Олох эдэр сааһыттан холкуоска, сопхуоска балтынан Татьяналыын ыанньыксытынан үлэлээбиттэрэ, ол саҕанааҕы үчүгэй үлэлэринэн "Кыһыл Сулус" хаһыакка хаста да хаартыскалаах ыстатыйалара тахсыбыттара. Кэргэнэ Алексеев Аким Петровичтыын 1952 сыллаахха холбоһон 11 (4 уол, 7 кыыс) оҕоҕо күн сирин көрдөрөн, иитэн-такайан улаатыннарбыттара, үлэһит дьон оҥортообуттара. Аким Петрович холкуоска, сопхуоска биэнсийэҕэ тахсыар диэри ньирэй көрөөччүнэн, сылгыһытынан таһаарыылаахтык үлэлээбитэ, тыыл бэтэрээнэ.

Е.Ф.Алексеева 1977 с. "Герой ийэ" бочуоттаах аатын ылбыта.

Егорова (Теплохова) Татьяна Яковлевна 1936 сыллаахха Алдаҥҥа төрөөбүтэ. 1954 сыллаахха Егоров Прокопий Павловичтыын холбоһон кэргэнин дойдутугар Чаппандаҕа көһөн кэлбиттэрэ. Кэргэнинээн 11 (6 уол, 5 кыыс) оҕону төрөтөн, улаатыннартаан ииппиттэрэ, олох киэҥ аартыгар үктэннэрбиттэрэ. Биэнсийэҕэ тахсыар диэри "Кэнчээри" дьыссаакка поварынан, биэнсийэҕэ тахсан да баран өр сылларга араас минньигэс аһылыгы астаан поварынан үлэлээбитэ. 1977 с. "Герой ийэ" бочуоттаах аата иҥэриллибитэ.

Мазенцева (Ефремова) Евдокия Гаврильевна 1935 сыллаахха Саалтааныга Омолдоон нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Кини бэйэтин кылгас ахтыытыгар маннык кэпсээбитэ баар: "Ефремовтар дьиэ кэргэннэригэр биириҥэ төрөөбүттэр 14 этибит, мин иккис оҕобун. Алта саастаахпар, ол эбэтэр 1941 сыллаахха, сэрии саҕаламмыта. Ол кэмтэн хас биирдии оҕо эмискэ улаатаммыт бары үлэһит буолбуппут. Мин бастаан "Ленин суола" холкуоска подвалга хортуоска ыраастааһыныгар, табах кулгаахтааһыныгар, хаппыыста үөнүн ичигэстииргэ үлэлээбитим. Кэлин оҕус сиэтиитигэр уонна бурдук тардыытыгар үлэлээбитим. Ити үлэлэртэн саамай ыарахана оҕус сиэтиитэ этэ.

1943 сыллаахха Саалтааны оскуолатыгар үөрэнэ киирбитим. 1947 сыллаахха Саалтааны оскуолатын 4 кылааһын бүтүрэн, Чаппанда оскуолатыгар 5-с кылааска салгыы үөрэнэ киирбитим. Үөрэнэр баҕаттан Саалтааныттан сатыы эргийэн сылдьарым. Биир сыл оннук үөрэнэн баран тохтообутум. Онтон ыла бастаан холкуоска, онтон сопхуоска 40 сыл тохтообокко ыанньыксыттаабытым. 11 оҕону төрөтөн, иитэн Герой-ийэ аатын ылан, үлэ бэтэрээнэ, Чаппанда нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо буоламмын төрөөбүт Саалтааныбар олоробун. Кыайыы 70 сылыгар 80 сааспын туолабын, Кыайыыны уһансыыга бэйэм сэмэй кылааппын киллэрбиппинэн киэн туттабын. Үүнэр көлүөнэҕэ куруук эйэлээх халлааны баҕарабын, эһиги оҕо сааскытын сэрии ыар тыына саппаҕырдыбатын!"

Герой ийэлэр I оройуоннааҕы слеттарыгар.

Евдокия Гаврильевна эдэригэр сүрдээх актыыбынай комсомолка, биир бастыҥ общественница. Хомсомуол кэккэтигэр киирэн баран кэмитиэт чилиэнэ, быыбар агитациятыгар агитатор, художественнай самодеятельность көхтөөх кыттыылааҕа этэ. Ол туһунан оройуон саһарбыт хаһыаттарыгар суруллуттар. Биэнсийэҕэ тахсыар диэри "Ньурба" сопхуос Чаппанда отделениетыгар ыанньыксытынан үлэлээбитэ. Евдокия Гаврильевна 11 (6 уол, 5 кыыс) оҕону төрөтөн, ийэтин, быраатын көмөлөрүнэн улаатыннартаан ииппитэ. Үксүлэрэ ыал буолан элбэх сиэн, хос сиэн минньигэһин билбитэ. Евдокия Гаврильевна 1978 сылга "Герой ийэ" бочуоттаах аатын сүкпүтэ.

Саввинова (Тихонова) Ноябрина Гаврильевна 1936 сыллаахха Бэстээх нэһилиэгэр төрөөбүтэ. 1952 сыллаахха Ээдьээҥҥэ оччотооҕу эдэр ыччаттар сүүсчэ сүөһүнү үүрэн кыстатан кэлбиттэрэ. Онно Омолдоон нэһилиэгин олохтооҕо Саввинов Алексей Михайловичтыын билсэннэр 1954 с. холбоһон ыал буолбуттара уонна 11 (6 уол, 5 кыыс) оҕону төрөтөн, улаатыннартаан атахтарыгар туруорбуттара. Оҕолор бары араас идэлэри ылан араас салааларга үлэлии сылдьаллар, сорохтор биэнсийэҕэ тахсан олороллор. 1980 с. "Герой ийэ" бочуоттаах аат иҥэриллибитэ. 1993 с. "Махталлаах Саха сирэ - Герой ийэлэргэ" акция кыттыылааҕа. Биэнсийэҕэ тахсыар диэри Чаппанда участковай балыыһатыгар санитарканан үлэлээбитэ.

Уон оҕону төрөппүт *Аввакумова Ирина Аввакумовна* 1932 сыллаахха Омолдоон нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Кэргэнэ Аҕа дойду сэриитин кыттыылааҕа, холкуоска, сопхуоска араас үлэлэргэ үлэлээбит Антонов Гаврил Алексеевич. Бастакы оҕотун Татьянаны аҕата Аввакумов Аввакум Давыдович уонна ийэтэ Татьяна ааттарыгар суруллан "Герой ийэ" аатыгар түһэриллибэтэҕэ. Дьиҥинэн кэргэнинээн уон төрөппүт оҕолорун барыларын үтүө үлэһит дьон гына иитэлээн, элбэх сиэннэммиттэрэ. Оҕолор бары үлэһит, ыал буолан элбэх оҕолонон улуус нэһилиэктэринэн, куоратынан олороллор, үлэлииллэр.

Араас сылларга нэһилиэк ытыктанар 11 ийэлэрэ "Ийэ албан аата" уордьан толору кавалердарынан буолбуттара: Аввакумова Ирина Аввакумовна, Ефремова Агафья Макаровна, Егорова Зоя Васильевна, Иванова Прасковья Федоровна, Васильева Ульяна Петровна, Степанова Дария Дмитриевна, Семенова Татьяна Алексеевна, Корякина Татьяна Петровна, Михайлова Мария Михайловна, Алексеева Анна Гаврильевна, Константинова Дария Ивановна. Аҕыстыы оҕолоох 7 ийэ "Ийэ албан аата" II, I степеннээх уордьаннарынан наҕараадаламмыттара: Широкова Александра Михайловна, Кондратьева Фекла Тимофеевна, Федорова Варвара Алексеевна, Семенова Анна Григорьевна, Гуляева Матрена Даниловна, Лукинова Мария Тарасовна, Яковлева (Ефимова) Татьяна Григорьевна. Сэттэлии оҕолоох 11 ийэ "Ийэ албан аата" III истиэпэннээх уордьанын ылбыттара: Иудинова (Васильева) Мария Михайловна, Степанова Мария Фомична, Гуляева (Туллукова) Пелагея Яковлевна, Петрова Татьяна Федоровна, Васильева (Молукова) Варвара Васильевна, Иванова Мария Васильевна, Мухоплева (Игнатьева) Вера Спиридоновна, Давыдова Матрена Николаевна, Иванова Мария Ивановна. Алта оҕону төрөөбүт 25 ийэ "Ийэ буолуу" I ист., биэстии оҕоломмут 39 ийэ "Ийэ буолуу" II ист. мэтээлинэн наҕараадаламмыттара.

Элбэх оҕолоох ийэлэр бары даҕаны тыа сирин төһүү үлэһиттэрэ, сэрии сылын оҕолоро, тыыл бэтэрээннэрэ этилэр. Үксүлэрэ сэрии ыар сылларын, олох ыараханын, ас-таҥас кырыымчыгын билбит буолан оҕолоро бары үөрэхтээх, үлэһит буолалларыгар кыһаллаллара. Оонньооботох оҕо саастарын оҕолоро билэллэригэр кыһаллаллалара. Оскуолаҕа, нэһилиэккэ ыытыллар тэрээһиннэргэ, субуотуннуктарга көхтөөхтүк кытталлара, өрүү инники күөҥҥэ сылдьаллара, ол да сиэринэн оҕолоро бары төрөппүттэрин удьуордаан үтүө санаалаах, көнө майгылаах, туруу үлэһит, актыбыыс буола улаппыттара. Билигин бары оҕолонон-уруулаанан ыал буолан олороллор. Кинилэр аттарын оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, хос-хос сиэннэрэ аатталаллар.

Билигин нэһилиэкпитигэр соҕотох Дьоруой ийэбит *Ноябрина Гаврильевна Саввинова* баар. Кини быйыл 85 сааһын туолар. Элбэх оҕолоох ийэлэртэн үлэ, тыыл бэтэрээннэрэ 87 саастарыгар сылдьар Мухоплева Вера Спиридоновна, Семенова Анна Григорьевна, Нехорукова Анна Алексеевна уонна үлэ бэтэрээннэрэ, "Алгыма" эбээлэр кулууптарын урукку салайааччыта, билиҥҥэ диэри актыыбынай кыттааччыта 86 саастаах Егорова Зоя Васильевна, 82 саастаах Николаева Ксения Петровна, 80 сылдьар Данилова Акулина Дмитриевна оҕолорун, сиэннэрин, хос сиэннэрин тапталларынан угуттанан этэҥҥэ сылдьаллар.

СӨ бастакы Президенэ М.Е. Николаев уларыта тутуу сылларыгар демография боппуруоһугар улахан болҕомтотун уурбута уонна Герой ийэлэргэ үгүс өҥөнү, чэпчэтиилэри оҥорбута. Өрөспүүбүлүкэбитигэр 1993 сылтан алтынньы ый үһүс өрөбүлүгэр "Ийэ күнүн" бэлиэтиибит. Бу күн күндү киһини, ийэни чиэстээһин үтүө үгэһэ олохтонно. Өрөспүүбүлүкэ үрдүк наҕараадата Ийэҕэ үрдүк махтал бэлиэ сыл ахсын чулууттан чулуу ийэлэргэ туттарыллар.

Татьяна СИДОРОВА.

– Ийэ сыла –

Бигэ туруктаах ыал

Ыал бигэ туруктаах буоллаґына норуот инникилээх диэн мээнэґэ эппэттэр. Оннук бигэ туруктаах ыалынан Маалыкай олохтоохторо, нэґилиэккэ улаханнык убаастанар Мария Елисеевна, Геннадий Степанович Соловьевтар дьиэ кэргэттэрэ буолаллар. Кинилэр ыал буолан быр баччы олорбуттара 45 сылыгар барда.

Окко түспүт оноґууларынан, сиргэ түспүт сэрэбиэйдэринэн элбэх оґолонон ийэ, аґа дьолун билэн, элбэх сиэн минньигэс мичээрдэригэр угуттанан, истиґ тапталларын кутаатын күөдьүтэн сахалыы куттаах Маалыкай биир киэн туттар ыала буолан олороллор.

Оґо саас ахтылґана

Ыал ийэтэ Мария Елисеевна бэйэтин оґо сааґын туґунан маннык ахтар: "Мин Ленинскэй оройуонун Малдьаґар нэґилиэгэр Мария Николаевна, Елисей Васильевич Ефремовтарга үґүс оґонон күн сирин көрбүтүм. Биґиги бииргэ төрөөбүттэр алтыабыт. Икки убайдаахпын, икки балтылаахпын уонна биир бырааттаахпын. Оґо сааґым Малдьаґарга ааспыта. Сайын "Булгунньахтаах" диэн сиргэ сайылыкпытыгар көґөн сайылааччыбыт. Сайылыкпытыгар үүт собуота баар этэ. Онно түөрт ыал буолан сайылыырбыт. Биґиги Самсонов Василийдаах оґолорунаан бииргэ оонньоон улааппыппыт. Бары олус иллээх, эйэлээх этибит. Билигин да сибээспитин быспаппыт. Үрэххэ сөтүөлээн, киэґэтин лапталаан, мааркалаан, кырыбыайкалаан күммүтүн атаарарбыт. Убайдарым окко көмөлөґөн оттуу бараллара, ардыгар быраатым эмиэ барсара. Биґиги дьиэґэ хаалаччылар үлэбит: уу баґааґына, абырґал булаґына уонна ийэбит таґырдьа оґох иґигэр лиискэ килиэп уган буґарааччы, ону бустаґына таґааран сойутаґын, ону таґынан оґо көрөөґүнэ буолара. 1969 сыллаахха дьоммут Маалыкайга саґа дьиэ туттан көґөн кэлбиппит. Онон 6 кылаастан Маалыкай орто оскуолатыгар үөрэнэн онус кылааґы бүтэрбитим.

Үлэлээн ааспыт кэмнэрбит

Ветфельдшер идэлээхпин. Үөрэхпин бүтэрэн Чурапчы оройуонугар Субуруускай совхоз Хатылытааґы отделениетыгар үлэлии барбытым. Онтон дойдубар кэргэмминээн көґөн кэлбиппит. Маалыкай отделениетыгар идэбинэн миэстэ суох буолан араас үлэґэ үлэлээбитим. Ол курдук, уоппускаґа барбыт бэтэринээрдэри быстах кэмґэ солбуйа сылдьыбытым, учетчик лаборанынан уонна сайын от анаалыстыыр лаборанынан үлэлии сылдьан 1997 сылтан остолобуойга повардаабытым. Онтон переработка сыаґа аґыллан халбаґыы сыаґар маастардаабытым. Күүтүүлээх күндү уолбун оґолонон баран 45-пин туолан биэнсийэґэ тахсан кэтэх хаґаайыстыбабын көрүнэн олоробун.

Кэргэним Геннадий Степанович Уус-Алдан оройуонун Найахытыттан төрүттээх. Элбэх оґолоох Аксинья Даниловна, Степан Семёнович Соловьевтар дьиэ кэргэґґэ иккис оґонон төрөөбүтэ. Оскуолатын бүтэрэн Дүпсүн сопхуос Найахытааґы отделениетыгар оробуочайынан, тырахтарыыґынан үлэлии сылдьан аармыйаґа ыґырыллан, сулууспалыы барбыта.

Гена сулууспалаан бүтэн сэтинньи ыйга Маалыкайга, ахсыннны ыйга Найахыга сыбаайба тэрийэн ыал буолбуппут. 1978 сылтан Степан Васильев аатынан сопхуос Маалыкайдааґы отделениетыгар тырахтарыыґынан отмас тиэйиитигэр, сир оґоруутугар үлэлии киирбитэ. Кыґын Маай учаастагар уонча хонукка, ардыгар ый курдук баран отторун-мастарын таґан биэрэллэрэ. Ол саґана саас аайы биирдии ый ударнай ый буолан өрөбүлэ суох үлэлээччилэр. Суол алдьаныан иннинэ ыраах сиртэн отторун-мастарын тиэйэллэрэ. Ураґалаах хотоннорун тутуутун маґын, сайылык баґанатын маґын таспыттара.

Саас сир хорутан бурдук ыґаллара, бурдук ситтэґинэ хомуйан сиилэс, зеленка бэлэмниллэрэ. Сайыґґы кэмґэ комбайыґґа үлэлиирэ. От, сиилэс звенотугар звеневодтаабыта. ДМУ-га эмиэ механиктаабыта. 2000 сылтан 2002 сылга диэри сылгы собуотугар завхозтаабыта.

Элбэх грамоталарынан, бириэмийэлэринэн, стенка фондатынан наґараадаламмыта. Билигин Накыыннааґы хайаны байытар фабрикаґа силиэсэринэн үлэлии сылдьар.

Эбээ, эґээ оскуолата ураты суолталаах, дириґ өйдөбүллээх

Оґо иитиитигэр ийэлээх аґам өґөлөрө улахан дии саныыбын. Оґону иитиигэ кырдьаґас көлүөнэ муударай өйүн, сатабылын, үгэстэрин, кэс тылларын олоххо туґаныы үтүөнү эрэ аґаларын төрөппүттэр умнуо суохтаахпыт. Үлэлиир кэммитигэр оґолорбутун, сиэннэрбитин, хос сиэннэрин көрсөн улаатыннарбыттара, элбэххэ үөрэппиттэрэ. Сиэннэригэр, хос сиэннэригэр ураты сылаас сымнаґас сыґыаннаахтара. Кэргэним ыраах үлэлии бардаґына ийэлээх аґам оґолорбун көрсөн, дьиэм үлэтигэр көмөлөґөллөрө. Онон дьоммор махталым муґура суох.

Дьоммут иґэрбит билиилэрин, такайыыларын, үлэґэ-олоххо үөрэппит үгэстэрин билигин бэйэбит эбээ-эґээ буолан олорон ыччаттарбын иитиигэ туттабынтиэрдэбин. Тыа ыалын сиэринэн сүґүлээхпит, сылгылаахпыт. Эдэрбитигэр ынах, сылгы, сибиинньэ, куурусса, коза ииттэр этибит.

Кыра эрдэхтэриттэн оґолорбутун бэйэбитин кытта тэґґэ илдьэ сылдьааччыбыт. Сайын бииргэ төрөөбүттэрим дьиэ кэргэттэрин кытта барыы бииргэ кыттыґан оттуубут. Окко эґэлэрэ саастарынан көрөн кыраабыл оґортоон олох кыраларыттан от мунньаллара. Таайдара Виктор от мунньарга ким ханан туран мунньарын ыйан, салайан биэрээччи. Күүстээх үлэ кэнниттэн бэйэтэ массыынанан илдьэттии сылдьан сөтүөлэтэрэ, сир астатара. Оґолор кыргыттар да буоллаллар хайа да үлэттэн толлон турааччылара суох, дьон сөґө көрөөччүлэр. Ол кэмнэрин оґолор билигин олус истиґґник ахталлар-саныыллар.

Сиэннэрбит сайын аайы сайылыы кэллэхтэринэ окко илдьэ сылдьан үлэґэ үөрэтэн, айылґалыын алтыґыннаран тулалыын эйгэґэ харыстабыллаахтык сыґыаннаґарга, сиэри-туому тутуґарга үөрэтэбит. Кэлэн оттоон, сир астаан, сибиэґэй салгынынан дуоґуйа тыынан, сөтүөлээн астынан бараллар. Дьоммут хаалларбыт үтүө үгэстэрэ ити курдук салґанан бара турар. Ити барыта сүрүн суолтатынан бииргэ төрөөбүттэр, аймахтар түмсүүлээх, иллээх-эйэлээх, истиґ-чугас сыґыаннаах буолалларыгар буолар.

Дьиэ кэргэн – олох төрдө

Хас биирдии киґи бу Орто дойдуга сирдээґи дьолу билэ кэлэр дии саныыбын. Киґи сиэринэн ыал буолан, дьиэ туттан, оґо төрөтөн, мас олордон олох олорор. Оттон күннээґи олохпутун хайдах өґґөөх кырааскаґан киэргэтэрбит - бэйэбит көґүлбүт. Киґи дьиэ кэргэнигэр үтүө сыґыаннаах, сөбүлүүр үлэлээх, дууґата сытар дьарыктаах буоллаґына - кини дьоллоох. Биґиги оґолорбутунан дьоллоохпут. Оґо баар буолан, дьоллоох дьиэ кэргэн үөскүүр. Оттон ыал төґөнөн элбэх оґолоох да, оччонон кини баай.

Маны таґынан оґолор төрөппүттэрин элбэххэ үөрэтэллэр, кинилэр олох учуутала буолаллар. Онон төрөппүт буоларбынан "наґаа дьоллоох киґибин" дэнэбин. Биллэн турар, ханнык баґарар дьиэ кэргэґґэ биирдиилээн кыґалґалар баар буолаллар. Онно кэргэнниилэр бэйэ-бэйэґэ истиґ сыґыаннара көмө-тирэх буолан, ыарахаттары бииргэ туораатахтарына, барыта этэґґэ буолар.

Ыараханы кыайар, ыраааґы чуґаґатар, дурда-хахха буолар, биґиги дьиэ кэргэн олоґун сүрүннүүр киґитэ аґабыт Геннадий Степанович буолар. Биґиги аґабыт сытыары-сымнаґас майгылаах, улахан саґата иґэтэ суох, булчут, олус үлэґит киґи. Быйыл Генабынаан бииргэ олорбуппут номуо 45 сыла буолар. Дьон сиэринэн дьиэ-уот тэринэн-дьаґанан олоробут.

Хас биирдии дьиэ кэргэн бэйэтин оґотугар араас иитии ньыматын туґанар. Саамай ордук ньыманан - оґону үлэнэн иитии буолар дии саныыбыт. Оґолорбутун мөґө-этэ сылдьыбакка онуманы өйдүүр буолуохтарыттан үлэґэ сыґыара ииппиппит. Ол курдук кыра сылдьан дьиэ иґигэр оґолор бары эбээґинэстээх буолааччылар. Уочаратынан иґит сууйааґына, күннээґи дьиэ үлэтин бүппэт түбүгэр бары бииргэ үлэлээччилэр.

Аґалара кыра эрдэхтэриттэн от-мас, транспорт үлэтигэр илдьэ сылдьан тиэхиникэґэ сыстаґастар. Уол аґатынаан дьиэ ис-тас үлэтигэр, булка тэґґэ сылдьан, айылґалыын алтыґан, сиэри-туому тутуґарга үөрэнэр. Булт киґини мындыр, сытыы өйдөөх, булугас-талыгас буоларга иитэр-үөрэтэр, сатабыллаах оґорор. Онон биґиги дьиэ кэргэґґэ аґабыт оґону иитиигэ бэйэтин үтүө холобурунан сабыдыала улахан суолталаах.

Оґо дьарыктаах буолуохтаах дии саныыбыт. Дьоґура, талаана суох киґи диэн суох. Оґону истиґґник таптыыр, хайгыыр, сүбэлиир буоллаххына уґуктар, дьоґура, талаана арыллар. Оґолорбут бары оскуолаґа үчүгэйдик үөрэммиттэрэ. Музыкальнай оскуолаґа "Сыккыс" ырыа-үґкүү ансаамбылыгар сылдьыбыттара. Билигин ол дьарыктарын бырахпакка, күннээґи түбүктэн аралдьыйан, иллэґ кэмнэригэр араас ырыа-үґкүү ансаамбылларыгар сылдьаллар.

Биґиги дьиэ кэргэн үгэстэрэ айылґаґа сылдьыы, Саґа дьылга, ыґыахха, бырааґыннныктарга аймахтары кытта көрсүү буолар.

Оґолор бары үөрэхтэнэн талбыт идэлэринэн үлэлии сылдьаллар. Күтүөттэр араас улуустан төрүттээхтэр, бары үлэлииллэр. Уонтан тахса сиэннээхпит. Улахан сиэн устудьуон, атыттар оскуола үөрэнээччилэрэ, уґуйаан иитиллээччилэрэ. Бу олоххо саамай чугас, күндү дьонуґ - кэргэниґ, оґолоруґ уонна бииргэ төрөөбүттэриґ буолаллар. Хаґан баґарар, үөрэр-көтөр да, санааргыыр да күннэргэ аттыгар баар, көмөлөґөр дьонуґ - кинилэр.

Ол иґин биґиги дьиэ кэргэн үтүө укулаатын, дьиэ иґинээґи истиґ сыґыаны наґаа өрө тутабыт. Оґолорбутугар эмиэ оннук сыґыаны иґэрэ сатыыбыт. Төрөппүттэрбит биґигини эмиэ оннук ииттэхтэрэ. Улаханнык саґарыахпын баґарбаппын, сахалыы сиэр быґыытынан, сэмээр этэґґэ эрэ буоллун барыта диибин.

Иллэґ кэммэр дьарыгым

Өбүгэ саґаттан саха дьахтара иистэнэн, ойуулаан-мандардаан, араастаан киэргэтэн, оччоттон-баччаґа диэри кэллэґэ. Ол сиэринэн уран тарбахтаах иистэнньэґ, минньигэс астаах асчыт, бастыґ оґуруотчут. Мин билигин иллэґ кэммэр иистэнэрбин, ас астыырбын сөбүлүүбүн. Оґолорбор, сиэннэрбэр унтуулары, оґуруонан билэ араґын, кыргыттарбар оґуруонан кольелары тигэбин. Бурдук ас араґын астаан чугас дьоммун күндүлүүбүн. Куоракка оґолорбор ыытабын. Эбээ баахылатын, бэрэскиитин, минньигэс туордун сиэннэр күүтэллэр".

Ону таґынан Мария Елисеевна "Иэйиэхсит" аґам саастаахтар түмсүүлэрин чилиэнэ, санаата, күүґэ кыайарынан араас тэрээґиннэргэ кыттар. Ол курдук, тэрилтэлэр икки ардыларыгар ыытыллыбыт испэктээк күрэґэр Суорун Омоллоон "Ырыкыыап ыыспата" диэн испэктээккэ сүрүн оруолу итэґэтиилээхтик толорон көрөөччүлэр биґирэбиллэрин ылыан ылбыта.

Кинилэр күн бүгүн да оґолорун, сиэттэрин туґугар түбүгүрэ, дьиэ-уот үлэтиттэн илиилэрин араарбакка сылдьаллар. Сиэттэрин барыны бары сатыыр, олоххо бэлэмнээх дьон буолан тахсаллырыгар тус холобурдарынан үөрэтэллэр. Хас биирдии оґо, сиэн ситиґиитэ, үөрүүтэ кинилэр дьоллоро.

Вера АММОСОВА,
Маалыкайдааґы пресс-киин.

– Культуура –

Ньурбатааҕы тыйаатыр силигин ситэн эрэр

Ньурбалар тыйаатыр тутуллларын өр да күүппүппүт. 250 миэстэлээх драматическай тыйаатыр тутуута быйыл силигэ ситэн, ис-тас үлэтэ түмүктэнэн тупсаҕай көрүнэнэн эрэр.

Үлэбэр кэлэ-бара тыйаатыр таһынан аанар буолан, таһырдьа ыытыллар үлэлэри көрөн ааһабын. Бу да сырыыга аттынан аанан иһэн тугу оҥороллорун интэриэһиргээн сурастым.

Дьокуускайтан "Альянс" ХЭО тутуу тэрилтэтэ кэлэн тыйаатыр таһыгар амфитеатр уонна хачыал тутуутун ыытар эбит. *"Альянс" ХЭО дириэктэрэ Арылахов Василий Анатольевич:*

- Биһиги Дьокуускай куораттан бэһиэ буолан кэлэн тыйаатыр таһыгар тимири иһэрдэн олохтору (амфитеатр) оҥоро сылдьабыт. Кытыыларыгар икки ыскаамыйалар баар буолуохтара. Үөһээ өттүгэр кыраһыабай көстүүлээх 9 колонналары туруортаатыбыт.

Биһиги Дьокуускайдааҕы "Айар" ХЭО (ген. дириэктэр Саргылана Петровна Филиппова) дизайнердарын кытары бииргэ үлэлэһэбит, кинилэр ис-тас көстүүтүн киэргэтэн оҥордулар.

Бу иннинэ Дьокуускайга ДСК-ҕа оҕо былаһааккатыттан саҕалаан о.д.а. элбэх тутуулары ыытан кэллибит, - диэн кылгастык билиһиннэрдэ.

Аттыгар баар хачыаллары оҥорууга Ньурба олохтоохторо Данил Романов, Прокопий Матвеев дуогабардаһан үлэлииллэр.

Тыйаатыр дьиэтин тас көстүүтэ барыта силигэ ситтэҕинэ тупсаҕай көстүүлээх, дьон-сэргэ сынньанарыгар табыгастаах буолуоҕа.

Антонина СЕМЁНОВА.

– Редакция почтата –

Учууталга...

Учуутал күнүнэн күндү кэллиэгэбитин, табаарыспытын, куруук саныыр киһибитин Семенов Егор Николаевиһы санаан ааһыахха.

Семенов Егор Николаевич Ньурбатааҕы эдэр техниктар станцияларыгар 2002 сыллаахха Мархатааҕы филиалга эбии үөрэхтээһин педагогунан үлэлии киирбитэ. Ол кэмҥэ тэрилтэни дириэктэр Никифоров Владимир Антонович таһаарыылаахтык салайар кэмэ этэ. "За рулем" диэн олус ол кэмҥэ наадалаах куруһуогу арыйан үлэтин саҕалаабыта.

Куруһуокка дьарыктанар уолаттар эрдэ массыына ыытарга бэлэмнэнэн массыына ис тутулун үөрэтэллэрэ, оччолорго массыына ыытарга права ылыахтарын сөп этэ. Ол кэмҥэ элбэх эр дьон техническэй куруһуоктары салайан үлэлиир этилэр, элбэх уол оҕо куруһуоктарга дьарыктанара. Марха орто оскуолатыгар улахан мастарыскыай баара, онно дьарыктаналлара. Мотоцикллары, велосипедтары, тимиринэн араас тыа сиригэр аналлаах рационализаторскай көмө тэриллэри оҥотторор этэ. Өссө тыраахтыр, массыына ыытарга үөрэтэр уонна права биэрэр кыахтаах тэрилтэни үлэлэтэ сылдьыбыта.

Техник-механик идэлээх буолан техниканы аһара билэр, көрөр-истэр этэ. Дьарыктанар оҕолору араас таһымнаах техническэй быыстапкаларга, научнай-практическай конференцияларга кытыннаран Аан дойду уонна Арассыыйа таһымыгар таһааран, билигин ол оҕолоро дойду араас муннуктарыгар ситиһиилээхтик үлэлии-хамсыы сылдьаллар. Биир иитиллээччитэ пилот идэтин баһылаан көтөр аалынан өрөспүүбүлүкэҕэ ситиһиилээхтик үлэлии сылдьар. Егор Николаевич оҕолорун кытта куруук тугу эрэ саҥаны айа-тута сылдьаллара. Ол курдук кус үргүүр, күөлтэн дулҕаны таһаарар аппарат, булка, окко, станокка туттар араас техническэй тэриллэри айбыттара билигин да нэһилиэнньэ олору тутта сылдьар.

Кэлин үөрэҕириигэ элбэх саҥа ирдэбил киирбитэ, тэрилтэбит оҕону научнай-техническэй дьоҕурун сайыннарар киин буолбута. Саҥа ирдэбилинэн 2018 сыллаахха педагогтар 3 буолан эбии үөрэхтээһин педагогар үөрэнэн диплом ылбыттара. Экспертар Егор Николаевич дипломнай үлэтин олус үрдүк таһымҥа сыаналаабыттара, тыа уолаттарыгар наһаа наадалаах үлэни ыыта сылдьарын сөхпүттэрэ. Дипломун кырылас биэс сыанаҕа көмүскээбитэ. Инньэ гынан дьиҥнээх үрдүк үөрэхтээх педагог буолбута.

Үлэлиир кэмигэр элбэх кинигэ ааптара буолбута. Ол курдук нэһилиэк суоппардарын туһунан, оҕолорун научнай үлэлэрин куруук кумааҕыга тиһэн бэйэтэ буклет, брошюра оҥорон бэчээккэ биэрэн элбэтэр этэ. Онто үлэтигэр эбии ситиһиинэн буолара.

Кини куруук тугу эрэ саҥаны айа-тута, толкуйдуу сылдьааччы. Нэһилиэккэ дьон бары тыраахтыр, мотоцикл, массыына көлөлөөх. Онтун булт, от, муус үлэтигэр тутталлар, сорохтор правата да суох сылдьаллар. Ол курдук кэлин уурайан баран төрөөбүт Мархатыгар бырайыак көмүскээн нэһилиэк дьонун тыраахтыр ыытарга праваҕа үөрэтээри дьиэ-уот оҥостон саҕалаабыта, лицензия ылыахтаах этэ. Өссө да элбэх инники былааннааҕа.

Кини өр сыллаах үлэтин мэктиэлииллэр: уһулуччу үрдүк категориялаах педагог, "СӨ үөрэҕириитин туйгуна", элбэх бочуотунай грамоталар, махтал суруктар.

Учуутал күнүгэр кини сакалаат, минньигэс аҕалан мэлдьи күндүлүүр буолара. Үөрэ-көтө эҕэрдэлээн эмискэ киирэн кэллэҕинэ, тэрилтэ иһэ сырдыы түһэрэ, күө-дьаа буолара. Ол быыһыгар үөрэх бырагыраамата хайдах баран иһэрэ, инники былаан, тугу оҥоро сылдьалларын ыйытыы, быыстапкаҕа төһө бэлэмнээхтэрэ, кэпсээн-ипсээн саҕаланара.

Бу быйыл биһигини кытта өр сылларга үлэлээбит ытыктыыр, күндүтүк саныыр учууталбыт Семенов Егор Николаевич эмискэ суох буолан соһутта.

Ытыктыыр, убаастыыр кэллиэгэбит Семенов Егор Николаевич, биһиги сүрэхпитигэр куруук баар буолуоҥ, үтүө өйдөбүл, сырдык санаа, күлэ-үөрэ сылдьар мөссүөнүҥ куруук биһигини кытары буолуо.

Өр сылларга бииргэ Ньурбатааҕы оҕо техническэй дьоҕурун сайыннарар киинҥэ үлэлээбит табаарыстара, кэллиэгэлэрэ.

– Оскуола –

"ЫЛЛЫК" медиа-куруһуок үлэтэ салҕанар

Хаҥалас орто оскуолатыгар өр сылларга таһаарыылаахтык "ЫЛЛЫК" эдэр кэрэспэдьиэннэр постара үлэлээн кэллэ. Бу маны Саха өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин Туйгуна Алексеева Прасковья Николаевна иилээн-саҕалаан илдьэ сырытта. Быйылгыттан Прасковья Николаевна бочуоттаах сынньаланҥа таҕыста. Ол эрэн кини үлэтэ салҕанан барар. "Ыллык" медиа-куруһуок саҥа тыыннанан балаҕан ыйтан үлэтин саҕалаата.

Муус устар 27 күнүгэр оройуоммут Аҕа баһылыга Иннокентьев Алексей Михайлович Хаҥаласка оробуочай сырыытын чэрчитинэн үөрэх туйгуннарын, актыбыыстары кытары көрсүспүтэ. Манна эдкорпост бастыҥ чилиэнэ Жданова Анжелина оҕо прессатын туһунан ыйытыы биэрбитэ. Онно хардатын, "Ыллык" эдкорпост медиа-бырайыак суруйан грант ылара сөптөөҕүн, Алексей Михайлович эппитэ. Бу сүбэни ылынан Жданова Анжелина биисинэс-бырайыак суруйбута уонна грант ылбыта. Бу күһүн граны туһанан меда-куруһуокка аналлаах 150 тыһыынча суумалаах видеоаппаратура ылылынна.

Билигин оҕолор саҥа камераннан араас устуулары оҥороллор, видеография араас көрүҥнэрин баһылаары бэлэмнэнэллэр. Ол эрэн кинилэр хаһыакка суруйуулларын, ыстатыйаларын туһунан эмиэ умнубаттар. Эрэллээх "Кэскил" хаһыаттарын кытары тиһигин быспакка билсиһэ тураллар. Учууталлара Прасковья Николаевна дьиэҕэ да олордор, дистанционно, оҕолорго сорудах биэрэн, сүбэлээн-амалаан биэрэр, ситимин быспат.

Биһиги оҕолорбут оскуолаларын, нэһилиэктэрин, ойуоннарын сонунун тутатына таһааран, сырдатан иһиэхтэрэ диэн эрэнэбит.

Наталия ЖДАНОВА,
Хаҥалас, "ЫЛЛЫК" эдкорпост.

– Редакция почтата –

Аҕа саастаах дьоммутугар ытыктабыл күннэрэ

Бириэмэ көтүмэ, көтүмэ
Үргүбүт табалыы түһүмэ!
Өссө да эдэрбин дэниим ээ
Өссө да көрүлүү түһүүм ээ.
Тулабар сибэкки тэтэрдин
Үрдүбэр күөрэгэй битийдин
Биир ыйга эдэр саас уһаарыый
Биир сылга кырдьар кэм
бытаарыый ...
Бүөтүр Тобуруокап.

Холбоһуктаах нациялар түмсүүлэрин 45-с сиэссийэлэригэр 1990 сыллаахха алтынньы 1 күнэ - Аан дойдутааҕы кырдьаҕастар күннэринэн биллэриллэн турар.

Киһи кырдьыытын көмүс күһүнү кытта дьүөрэлииллэр. Ол да иһин алтынньы 1 күнүн - күһүн оройун - Аҕам саастаахтар күннэринэн анаатахтара.

Бу ааспыт нэдиэлэҕэ Хаҥалас нэһилиэгэр Кырдьаҕастар Аан дойдутааҕы күннэрин чэрчитинэн ыытыллыбыт декадаҕа нэһилиэк тэрилтэлэрэ, эдэр ыччат, үрдүкү кылаас үөрэнээччилэрэ аҕам саастаах олохтоохторго, аҥардас ийэлэргэ быйылгы кыстыкка оттор мастарын хайытан, саһааннаан биэрэн, олохтоохтор махталларын элбэхтик ыллылар.

Декаданы түмүктүүр сынньалаҥ киэһэтэ нэһилиэк аҕа саастаахтарыгар ананан, уратыта хас биирдиибит кыра да кэмнэ эдэр ааспыт кэрэ кэмнэригэр төннөн, оччотооҕу дьоллоох кэмнэрбитин ахтан-санаан 70-80 сыллардааҕыны санатар ретро стиль хайысхатынан барда.

Биэчэр бу күҥҥэ анаммыт тэрээһинин киэргэтэ кэлбит, мэлдьи сэргэх дьон, нэһилиэккэ ыытыллар бары тэрээһиннэр көҕүлээччилэринэн сылдьар, киэн туттар актыбыыс эбээлэрбит "Алаас Хотуна" түмсүү, (салайааччы СӨ уопсастабыннай хамсааһыҥҥа кылаатын иһин Норуот билиниитэ бэлиэ хаһаайына Марфа Гаврильевна Федорова) ретро истиллээх таҥастаах көрдөрүүлэринэн саҕаланна.

Салгыы Хаҥалас нэһилиэгэ МТ Аҕа баһылыга С.А. Винокуров төрөөбүт нэһилиэктэрин сайдыытыгар махталы, эҕэрдэ тылы этэн туран, үтүө үгэс буолбут быйылгы сылга үбүлүөйдээх аҕам саастаахтарга нэһилиэк тэрилтэлэрэ бэлэмнээбит сэмэй бэлэхтэрин, баһылык эҕэрдэ сургун туттартаата. Мэлдьи буоларын курдук аҕам саастаах ыалдьыттарбыт норуот айымныытын дьиэтин саалатыгар бэлэмнэммит сахалыы астаах, нууччалыы киэргэллээх сандалы тула олорон ирэ-хоро кэпсэтэн, оонньууларга кыттыһан сэргэхсийэн тарҕастылар.

Онтон биһиги, тэрийээччилэр, аҕам саастаах дьоммут дойду үрдүнэн уустук кэмнэ, кыра да бириэмэҕэ аралдьыйан, саналара көтөҕүллэн барбытыгар астына хааллыбыт. Биэчэр түмүгэр нэһилиэк эдэр үлэһиттэрэ бэлэмнээбит улахан туордунан күндүлээтилэр.

Мария НИКОЛАЕВА,
Хаҥалас.

Махталбын биллэрэбин

Киһиэхэ кыра да кыһамньы, хомолто, убаастабыл ууруллара наада. Мин биэнсийэҕэ тахсыахпар диэри Ньурбатааҕы көтөр фабрикатыгар үлэлээбитим. Кыһыҥҥы тымныыга тоҥон, өҥүрүк куйааска сайынын тиритэн куруссалары аһатар сыахха үлэлээбитим. Ол кэмнэрим билигин кэрэ өйдөбүл курдук хаалбыт.

Киһи дьиэҕэ олордоҕуна дьонтон-сэргэттэн тэйэр эбитин өйдөөтүм билигин, ол гынан баран миигин үлэлээбит кэлэктиибим өрүү өйдүү-саныы сылдьалларыттан олус үөрэбин. Ол курдук сыл аайы Саҥа дьылга, Кыайыы күнүгэр, кырдьаҕастар күннэригэр кэлэн бородууктанан бэлэх туттараллар.

Бу кырдьаҕастар күннэригэр 3 эдэркээн баҕайы үлэһит оҕолор кэлэн үөрдэ-көтүтэ бэлэх туттаран, хаартыскаҕа түһэрэн барбыттарыттан наһаа үөрдүм. Манна даҕатан эттэхпинэ үлэлии сылдьан өссө дойду тэбэр сүрэҕэр Москваҕа баран сынньанан кэлбитим.

Көтөр фабрикатын үлэһиттэригэр барҕа махталбын тиэрдэбин, дириэктэр П.Н. Гаврильевка, И.А. Акимовка уонна фабрика үлэһиттэригэр. Үлэҕитигэр үрдүктэн үрдүк ситиһиилэри, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны баҕарабын.

М. ДМИТРИЕВ,
Ыраах Убайаан олохтооҕо.

Үтүө санаалаах оҕолорго махтал

Бу сыл алтынньы 9 күнүгэр Маалыкай орто оскуолатын 11 "б" кылааһын оҕолоро Василий, Дина, Долгууна, Нария, Вова, Виктор, Ваня, Спартак, Лида, Сергей, Юлиана, Эдуарда, кылаас салайааччыта Виктория Григорьевна үтүө санаанан салайтаран, Маалыкайга олорор аҕам саастаах ыалга Лыткин Иннокентий Семеновичка, Лыткина Мария Ивановнаҕа мастарын хайытан, саахылаан, чугастыы дьиэ иннигэр таһан биэрдилэр.

Лыткиннар олус үөрэн туран улахан махталларын тиэрдэллэр. Оҕолорго кытаанах доруобуйалаах, үөрэхтэригэр үрдүк ситиһиилэри, сырдык эйэлээх халлааны баҕараллар.

Кылаас салайааччытыгар Виктория Григорьевнаҕа кытаанах доруобуйаны, өссө да кэлэр көлүөнэ ыччаты кэрэҕэ угуйа, үөрэтэ турдун диэн баҕа санааларын тиэрдэллэр.

Миринэй Арыылаҕыттан,
Дьокуускайтан, Ньурбаттан кыргыттара.

Сэбиэскэй кэмнээҕи оскуола малларын билистилэр

Бүгүн аҕам саастаахтар уонна үөрэх эйгэтин үлэһиттэрин декадаларын чэрчитинэн биһиги уһуйааммытыгар Розалия Васильевна Борисова сэбиэскэй кэмнээҕи оскуола тэрилин тутан кэлэн бэрт сэргэх чааһы бэлэхтээтэ.

Оҕолор кыыһар кыһыл хаалтыс баанан, пилотка кэтэн пионерскай салют биэрдилэр, ранец сүгэн хааман көрдүлэр, балык харандаас төбөлүүрү эмиэ боруобалаатылар. Розалия Васильевна уһуйаанҥа, оскуолаҕа үлэлээбит буолан кырачаан дьоннуун бэркэ тапсан кэпсэттэ-ипсэттэ.

Оҕолор, үлэһиттэр үөрүүлэригэр илдьэ кэлбит малын-салын Саха АССР 100 сылыгар анаммыт түмэл муннукка көрдөрүүгэ хаалларда.

Венера СТЕПАНОВА,
Күндээдэ.

Бу күннэргэ Ойуунускай аатынан Саха академическай театра Т. Семушкин суруйуутунан "Алитет хайаҕа күрүүр" уонна У. Шекспир "Илиир хоруол" диэн айымныларын Москваҕа Аччыгый театрга туруорда.

Саха театрын гастролун түмүктүүр тэрээһиннгэ Ил Түмэн бастакы вице-спикерэ Александр Жирков кыттыыны ылла. Александр Николаевич испэктээк кэниттэн Саха сириттэн Москваҕа М.С. Щепкин аатынан Үрдүкү театральнай училище (институт) 4 кууруһугар үөрэнэр студеннары кытта көрүстэ. Оҕолор эһиил үөрэхтэрин бүтэрэллэр, үгүстэр төрөөбүт Сахаларын сиригэр үлэлии кэлэр санаалаахтар.

М.С. Щепкин аатынан Үрдүкү театральнай училище (институт) Арассыыйаҕа театр артыыстарын бэлэмниир биир кырдьаҕас уонна бөдөҥ үөрэх кыһата. 1950 сыллаахха ССРС народнай артыыската, уһулуччулаах театральнай педагог В.Н. Пашенная театр артыыһа буолуон баҕалаах саха ыччатын аан бастаан хомуйан, бу училищеҕа саха национальнай студиятын тэрийбитэ. Бастакы студияҕа саха театральнай искусствотын бүтүн Дойду үрдүнэн аатырбыт режиссер Федот Потапов, Саха театрын историятыгар номоххо киирбит чаҕылхай талааннаах артыыстар Анна Кузьмина, Михаил Гоголев, Лазарь Сергучев, Мария Канаева, Ксения Адамова, Татьяна Мыреева, Александра Иванова, о.д.а. үөрэммиттэрэ.

– Культуура –

Александр Жирков М.С. Щепкин аатынан училище студеннарын көрүстэ

Билигин бу училищеҕа Саха сириттэн хайы-үйэ 6-с театральнай студия оҕолоро үөрэнэн бүтэрэллэрэ чугаһаата.

6-с студияҕа Дьокуускай, Нерюнгри куораттартан, Амма, Үөһээ Бүлүү, Горнай, Кэбээйи, Мэҥэ Хаҥалас, Нам, Нүрба, Өлөөн, Сунтаар, Таатта, Уус Алдан улуустарыттан барыта 20 оҕо кэлэн үөрэнэ сылдьар. Александр Николаевич бу труппа тэриллиэҕиттэн ыла кинилэри хараҕын далыттан таһаарбат, көмөлөөр, оҕолору кытта түгэн буллар эрэ көрсүһэр, үөрэхтэрин кэтээн көрөр.

Александр Жирков студеннарга Саха театра төрүттэниитигэр уонна саха театральнай искусствота сайдыытыгар бастакы көлүөнэ национальнай интеллигенция бэрэстэбиитэллэрин өҥөлөрүн туһунан сиһилии кэпсээтэ, национальнай театр суолтатын уонна аналын туһунан санаатын эттэ, оҕолорго Саха театрын үтүө үгэстэрин бүөбэйдээн илдьэ сылдьаллырыгар, харыстыылларыгар баҕатын тириэртэ.

Студеннартан группа старостата Нүргун Никитин, Иван Кузьмин, Уйгу Семенов, Александра Михайлова, Сардаана Федотова, Петр Домотов, Мичил Хомподоев уонна да атыттар бэйэлэрин үөрэхтэрин, инники былааннарын туһунан кэпсээтилэр. Көрсүһүү кэмигэр оҕолор Александр Николаевичка болҕомтотун, көмөтүн, үтүө сыһыанын, умнуллубат көрсүһүүлэр иһин махталларын эттилэр.

- Бүгүҥҥү көрсүһүү, мин санаабар, дириҥ суолталаах, - диэтэ көрсүһүү кыттыылааҕа Андрей Борисов, - Өрөспүүбүлүкэ салалтатын өттүттэн театр искусствотыгар интэриэс өссө 50-с сылларга үөскээбитэ. Оччолорго партия обкомун сэкирэтээрэ Илья Егорович Винокуров бастакы көлүөнэ щепкинецтэри кытта көрсөн, маннык үгэһи олохтообута. Бүгүн ол үтүө үгэспит салҕанар. Манна бүгүн Саха театрын кэскилэ, Саха сирин театральнай искусствотын инникитэ кэлэн олорор. Маннык көрсүһүүлэр, сүбэлэр саҥа көлүөнэ эдэр артыыстар уһуйуллан, ситэн-хотон тахсалларыгар олус улахан суолталаахтар.

Бэйэлэрин алгыстарын, баҕа санааларын щепкинецтэргэ Саха театрын биллиилээх артыыһа Ефим Степанов, дириэктэр Петр Макаров, сүрүн режиссер Руслан Тараховскай уонна да атын бу көрсүһүү кыттыылаахтара анаатылар.

С. ВАСИЛЬЕВ.
Ил Түмэн.

Семьи мобилизованных теперь могут обратиться за любой помощью в колл-центр 122

В Якутии будут оказывать всестороннюю помощь семьям мобилизованных, позвонившим на единую горячую линию по номеру 122 по дополнительной кнопке 6, сообщает ЦУР Якутии.

С началом частичной мобилизации в республике на единую горячую линию 122 для разъяснения вопросов по этой теме обратилось более 13 тысяч жителей.

Теперь колл-центр будет не только отвечать на вопросы, но и оказывать непосредственную помощь семьям мобилизованных. Поддержка будет оказываться по широкому спектру бытовых вопросов. Например, покупка и доставка необходимых продуктов и лекарств, наколка дров и помощь в уходе за скотом и домашними животными, перевозки транспортом, присмотр за пожилым родственником и многое другое.

«Мы выслушаем каждую просьбу и постараемся помочь по любым вопросам в каждом населенном пункте республики. Сейчас семьям мобилизованных как никогда нужна посильная поддержка. Мужья и отцы на службе должны быть спокойны за свои семьи и наш штаб всячески поможет их родным», - отметил руководитель республиканского штаба #МЫВМЕСТЕ Айыллаан Винокуров.

Колл-центр 122 готов в рабочее время (с 9 до 18) в будни принимать заявки от семей мобилизованных по дополнительной кнопке 6.

Ulus.media.

– В республике –

Почти 4 тысячи пострадавших от паводка получили выплаты в Верхоянском районе Якутии

В Верхоянском районе восстановили социальные объекты, пострадавшие этим летом от дождевого паводка. До 10 октября муниципальные власти выплатят материальную помощь жителям района, на которую правительство региона уже выделило средства. Об этом сообщил первый вице-премьер Дмитрий Садовников на заседании правительственной комиссии.

Свыше 3 700 жителей Верхоняского района уже получили финансовую помощь, которая будет направлена на восстановление имущества первой необходимости, а также в виде единовременной выплаты.

Всего после проверки документации выплаты будут направлены 4 656 жителям района.

Также по поручению главы республики Айсена Николаева выделены дополнительные средства для оказания финансовой помощи на ремонт первых этажей жилых помещений в многоквартирных домах, попавших в зону затопления. По состоянию на 5 октября такую помощь получили 259 собственников квартир.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия).

– Сынньана таарыйа –

Таайбаранна таай

Саха сирин кыыллара, көтөрдөрө

Хаһыат алтынньы 6 күнэ, 39 №-гэр тахсыбыт таайбаран ЭППИЭТЭ

Сытыары: 1. Тутах. 4. Хобуччу. 6. Анаарыы. 9. Кур. 11. Уку. 12. Аҕа. 13. Суурай. 16. Олбох. 17. Харта. 18. Сыккыс. 20. Хах. 22. Тыс. 24. Суола. 25. Харас. 27. Албас. 29. Лох. 30. Уйа. 31. Лыыба. 33. Хайа. 34. Уруй. 35. Добун 37. Ала. 39. Айа. 40. Алтан. 42. Хаарах. 43. Хотун. 45. Хатыыр. 48. Аргыс. 50. Мэһэй. 51. Хаспах. 55. Илэ. 56. Ини. 57. Холл. 58. Сатарыы. 59. Абаккар. 60. Сайын.

Туруору: 1. Турку. 2. Такыр. 3. Харай. 5. Усках. 7. Арҕах. 8. Тоҥоруу. 10. Алҕаска. 13. Сис. 14. Уук. 15. Алы. 19. Кыра. 20. Халаан. 21. Хаххан. 22. Туйах. 23. Садах. 24. Салҕа. 25. Хайах. 26. Сурах. 28. Сонун. 32. Ыт. 36. Бит 38. Аргы. 41. Лабаҥха. 44. Уҥуйаан. 45. Хох. 46. Тус. 47. Ыра. 49. Салаа. 50. Мэник. 52. Алгыс. 53. Пахай. 54. Халан.

Таайбаранны оҥордо
Алла СЕЛЬТЮКОВА-Айаалла.

– Человек и природа –

По итогам экспедиции университета

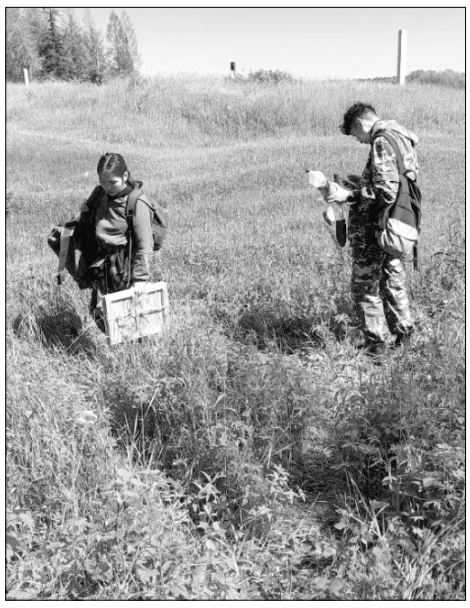

Количество растений, исчезнувших в дикой природе, более чем в два раза превышает количество вымерших птиц, млекопитающих и амфибий вместе взятых. Основной причиной вымирания является разрушение естественной среды обитания в результате деятельности человека, таких как вырубка лесов, промышленное освоение территорий и пожары. Из-за деятельности человека популяции многих видов растений стали малочисленными и изолированными.

В свою очередь, растения считаются критическим ресурсом из-за процессов, которыми они поддерживают жизнь на Земле. Они обогащают кислородом нашу атмосферу, поглощают углекислый газ, обеспечивают среду обитания и пищу для диких животных и человека, а также участвуют в регуляции круговорота воды. Из-за множества процессов и механизмов, которыми растения помогают нашей окружающей среде, не следует забывать об их важности.

Учебно-научная лаборатория "Молекулярно-генетические и клеточные технологии" Института естественных наук Северо-Восточного федерального университета выполняет исследования по сохранению редких и исчезающих растений, произрастающих в Якутии, с помощью клеточных технологий. Клеточные технологии позволяют, например, на основе способа микроклонального размножения получить множество самостоятельных взрослых растений, изучаемых редких и исчезающих видов.

Коллектив лаборатории в настоящее время разрабатывает такие технологии к получению микроклонов лилии кудреватой - Lilium pilosiusculum (Freyn) Miscz.

Лилия кудреватая занесена в Красную книгу Якутии, представляет собой многолетнее травянистое луковичное растение семейства Лилейные (Liliaceae). Этот изящный цветок во многих частях нашей страны считается чрезвычайно редким, так как сохранились незначительные её популяции, и она подлежит охране. Произрастает в лиственных, хвойных и смешанных лесах, встречается на горных склонах. Предпочитает богатые, достаточно увлажненные почвы. Лилия кудреватая не только является красивым цветком, но и обладает еще лечебными свойствами, ее широко используют в народной медицине.

В рамках выполнения исследований экспедиционная группа провела обследование фитоценозов территории Нюрбинского района. Нами обнаружены несколько небольших популяций лилии кудреватой, где выполнены геоботанические описания, сбор почвенных образцов, сбор семенного и растительного материала к микроклональному размножению объекта исследования - к получению множества самостоятельных растений, которые планируется, после этапа адаптации, перенести в условия естественного местообитания.

Наши исследования и разработки поддержаны грантом Российского научного фонда №22-14-20031, https://rscf.ru/project/22-14-20031.

ЕГОРОВ Юрий,
инженер-исследователь
УНЛ "МГиКТ" СВФУ.

На фото:
1. Обследование территории с. Жархан Нюрбинского р-на экспедиционной группой. Руководитель группы - Егоров Ю.А.; Терентьева С.Г. (фото Антоновой Е.Е.).
2. Цветение Лилии кудреватой в окрестностях с. Жархан, Нюрбинского р-на (фото автора, июль 2022).

– ГИМС сообщает –

Закрыта навигация для маломерных судов

Вилюйское отделение ГИМС напоминает, что с 7 октября в Нюрбинском районе закрыта навигация для маломерных судов.

По завершению навигационного периода необходимо провести тщательное обслуживание и консервацию маломерных судов, определить их на зимнее хранение и безопасный отстой. Подвесные лодочные моторы, оборудование, предметы снабжения консервируются в соответствии с инструкциями заводов-изготовителей. Хранение маломерных судов, заправленных ГСМ, запрещается!

В случае выхода маломерных судов на водные объекты с момента закрытия навигации судоводители будут нести административную ответственность. За нарушение Правил плавания и Правил пользования маломерными судами на водных объектах предусмотрена административная ответственность в соответствии с ч.1 ст.11.8 КоАП РФ, а также ст. 3.6 КоАП РС (Я).

Помните, что обледенение судна приводит к потере устойчивости и опрокидыванию судна. Берегите себя и своих близких!

Госинспектор
Вилюйского отделения
Центра ГИМС ГУ
МЧС России по РС (Я)
Н.И.ИВАНОВ.

– ОГИБДД рекомендует –

Гололед: Замените летние шины

Госавтоинспекция Нюрбинского района рекомендует автомобилистам произвести замену летних шин на зимние, учитывая похолодание, осадки, гололед, скользкость проезжей части.

Производители зимних шин рекомендуют их установку при снижении среднесуточной температуры воздуха до 5°С. Связано это с тем, что летняя резина при температуре ниже 5°С перестает обеспечивать сцепление с дорожным покрытием, автомобиль, не оборудованный зимней резиной, в любой момент, даже при отсутствии осадков в виде снега, может оказаться на обледенелом участке.

Своевременная смена резины позволит водителю уверенно справляться с дорожными ситуациями, связанными с неблагоприятными погодными условиями. Это, в свою очередь, поможет значительно сократить количество дорожно-транспортных происшествий, а значит сохранить жизнь и здоровье участников дорожного движения.

Также напоминаем водителям о замене стеклоомывающей жидкости, так как загрязненное ветровое стекло в любой момент может стать причиной ДТП.

Производите замену шин вовремя! Во время гололедицы водителям следует быть особенно внимательными и осторожными на дорогах!

Очень важно соблюдать дистанцию и скоростной режим, избегать сложных маневров. Позаботьтесь о своей безопасности и безопасности остальных участников дорожного движения!

ОГИБДД ОМВД РОССИИ
ПО НЮРБИНСКОМУ РАЙОНУ.

Объявления

Аттестат на имя Спиридонова Руслана Валентиновича, выданный МБОУ "Хорулинская СОШ им. Е.К. Федорова" считать недействительным, и диплом Спиридонова Руслана Валентиновича выданный "ГБПОУ РС(Я) НЮРБ.ТЕХНИКУМ" Номер 4447599, серия Б дата выдачи 19.06.2006 г. **считать недействительным.**

Принимаю заказ на строительство летних домиков **8-964-077-75-50.**

– Испысэлиис сэрэтэр –

Эмфизематознай карбункул (хааһырҕас) туһунан

Ньурбабыт улууһугар Акана нэһилиэгэр бу сыл атырдьах ыйын 11 күнүн 34 №-дээх Саха Өрөспүүбүлүкэтин ветеринарияҕа департаменын ынах сүөһүгэ эмфизематознай карбункула турбутун туһунан уурааҕа тахсыбыта. Ол курдук бу нэһилиэккэ 6 туспа кэтэх хаһаайыстыбаларга ыарыы көстөн 3 ньирэй бу сыстыганнаах ыарыыттан өлбүттэрэ, онтон атын 3 ньирэйдэр эрдэтинэ олохтоох бэтэринээрдэргэ суһаллык биллэриллэн эмтэнэн түүрбүттэрэ. Манна миэстэтигэр Ньурбатааҕы бэтэринээрнэй салалтаттан испысэлиистэр тахсаннар ыарыы хантан кэлиэн сөбүн, хайдах тарҕаммытын, төһө түргэнник сүөһүгэ ыарыы дьайарын үөрэппиттэрэ.

Ол курдук таһынааҕы ыаллыы сытар Үөһээ Бүлүү улууспутугар хас да нэһилиэгэр эмиэ бу эмкар турбута биллэр, онон сыстыганнаах ыарыы Үөһээ Бүлүү өттүттэн эмиэ кэлиэн сөп. Ону таһынан бактерия почваҕа хас эмит сылы быһа хараллар, сахан сытар буолан итии, ардахтаах күннэр тураннар онтон көбөн тахсыан эмиэ сөбө саарбаҕаланар.

Иккис эмкар аны оройуоммутугар Хаҥалас нэһилиэгэр көстөн балаҕан ыйын 27 күнүгэр СӨ ветеринарияҕа департаменын иккис хааччахтааһына 366/575.21 №-нэн тахсыбыта. Хаҥаласка бастакы 2 ньирэйдэр өлүктэрэ "Сэймэлик" диэн нэһилиэнньэттэн быһа барыллаан 8 биэрэстэлээх сиргэ көстүбүттэрэ, онно миэстэтигэр бэтэринээринэй үлэһиттэр суһаллык тахсан өлүктэри умаппыттара, дезинфекция оҥорбуттара. Ол кэннэ 3 ньирэй нэһилиэк бэйэтин иһигэр эмискэ өлбүттэрэ.

Онон билиҥҥи күн туругунан оройуоммутугар эмкар ыарыыга 3 нэһилиэккэ хааччахтааһыннаах олоробут, ол аата бу нэһилиэктэргэ ынах сүөһү тастан киириитэ-тахсыыта, атыылааһына, охсуллубут оту, атын да сүөһү сиир аһылыгын нэһилиэктэн таһааараһын барыта бобуллан турар.

Эмфизематознай карбукул туһунан кылгастык эттэххэ манныК.

ХААҺЫРҔАС (ЭМФИЗАМАТОЗНАЙ КАРБУНКУЛ, ЭМКАР) - ынах сүөһү, сэдэхтик бараан уонна тайах сытыытык киирэн ыалдьар, сыстыганнаах ыарыылара.

Көбүтээччи - анаэробнай (ол аата салгына суох эйгэҕэ сайдар) хамсыы сылдьар микроб-палочка, сүөһү организмыгар сайдарыгар бэйэтиттэн сүлүһүннээх вещественны таһаараччы, онтуката ыарытыннарар дьайыыны биэрэр. Микроб сир кырсыгар уонна ноһуомҥа хастыы эмэ сылга өлбөт. Уон сылы быһа да хатарыыны тулуйар, ыарыыны көбүтэр дьоҕурун сүтэрбэт. Күн сардаҥата тэһэ көрдөҕүнэ 24 чаас иһинэн өлөр. Сытыйа сытар өлүктэргэ спора (хаҕырбыт микроб) алта ыйга диэри туох да буолбат. Оргтууга микробтар 30-40 мүнүүтэнэн өлөллөр, тоҥоруура кэнсиэрбэлэннэллэр.

Ынах сүөһү 4 сааһыгар диэри ыалдьара биллэр, онтон улахан сүөһүлэр носитель, ол эбэтэр тарҕатааччы буолаллар. Манна кыыллар кыраадыстара үрдүүр (40-41 кыраадыс), моойдоро, атахтара иһэн доҕолоҥнууллар, бааһыран ириҥэнэн сүүрэллэр. Ону таһынан өлбүт сүөһү этэ хардыҕас буолар.

Тас эйгэҕэ бактерията 25 сылы быһа хараллан сытыан сөп, ол гынан баран утары күн уотун сөбүлээбэт, 1-2 суукканан бактерия өлөр. Ыалдьыбыт сүөһү 1, ол эбэтэр 5 күнүнэн түргэнник өлөн хаалар. Ордук сиргэ биллибэккэ өлөн хаалбыт сүөһүлэр эмкар бактериятын күүскэ тарҕаталлар. Маннык түгэҥнэ суһаллык дезинфекция оҥоһуллара ирдэнэр.

Онон убаастабыллаах нэһилиэк олохтоохторо өлбүт сүөһүгүтүн кистииргит бобуулаах, ону таһынан сүөһүлэргитин суһаллык сиртэн аҕалтаан бэтэринээрдэргэ көрдөрөргүт-быһыылатаргыт булгуччулаах.

Үөдэй нэһилиэгэр 2-тин ааһа сылдьар оҕус өлүгэ көстүбүтэ, республиканскай ветеринарнай чинчийэр лаборатория аналиһын түмүгүнэн эмкар ыарыы бигэргэтилиннэ. Өлүк нэһилиэк сүөһү уматар дьааматыгар уматыллыбыта, дезинфекция оҥоһуллубута. Үлэ салгыы бара турар.

Ыарыыттан түргэнник босхолонорго кэтэх да, уопсай да хаһаайыстыбалар сүөһүгүт ыарыйбытын, сылаабайдаабытын биллигит да суһаллык олохтоох бэтэринээрдэргэ биллэриэххитин наада. Оччоҕуна эрдэтинэ эмтээһин ыарыыны кыайыан сөп, ону таһынан сүөһүлэргэ 100% эмкары утары быһыы бэриллиэн наада (вакцинация). Ол эрэ кэннэ ыалдьыбыт сүөһүлэр бары эмтэнэн, быһыыларын ылан бүттэхтэринэ, ону таһынан нэһилиэк хотоно барыта дезинфекцияланнаҕына бу ыарыыттан босхолонор кыахтаахпыт.

Ньурбатааҕы бэтэринээринэй салалта.

– Важно знать –

О выдаче заключения о нуждаемости по состоянию здоровья в постоянном постороннем уходе

В соответствии Постановлением Правительства РФ от 05 апреля 2022 года №588 "О признании лица инвалидом" бюро МСЭ определяет нуждаемость:

- по состоянию здоровья в постоянном постороннем уходе (помощи, надзоре) отца, матери, жены, родного брата, родной сестры, дедушки, бабушки или усыновителя гражданина, призываемого на военную службу (военнослужащего, проходящего военную службу по контракту) и на военную службу по мобилизации;

- по состоянию здоровья в постоянном постороннем уходе (помощи, надзоре) отца, матери, жены, родного брата, родной сестры, дедушки, бабушки или усыновителя государственного гражданского служащего, подлежащего назначению на иную должность гражданской службы в порядке ротации.

Медико-социальная экспертиза проводится по месту жительства (месту пребывания, фактического проживания) лица, который по состоянию здоровья нуждается в постоянном постороннем уходе (помощи, надзоре).

Следует отметить, что Справка о нуждаемости в постоянном постороннем уходе может быть выдана только инвалидам 1 - й группы.

Заключение о нуждаемости по состоянию здоровья в постоянном постороннем уходе (помощи, надзоре) выдаётся только в отношении инвалидов 1 группы, имеющих ограничение жизнедеятельности (ОЖД) 3 степени в одной или нескольких из нижеприведённых категорий (в соответствии Приказа Минтруда РФ от 27.08.2019г. №585Н):

- ОЖД к самообслуживанию 3 ст. - неспособность к самообслуживанию, нуждаемость в постоянной посторонней помощи и уходе, полная зависимость от других лиц;

- ОЖД к передвижению 3 ст. - неспособность к самостоятельному передвижению и нуждаемость в постоянной помощи других лиц;

- ОЖД к ориентации 3 ст. - неспособность к ориентации (дезориентация) и нуждаемость в постоянной помощи и (или) надзоре других лиц;

- ОЖД к общению 3 ст. - неспособность к общению и нуждаемость в постоянной помощи других лиц;

- ОЖД к контролю за своим поведением 3 ст. - неспособность контролировать своё поведение, невозможность его коррекции, нуждаемость в постоянной помощи (надзоре) других лиц.

Постоянная помощь - человек не может передвигаться, но может сам принимать пищу.

Постоянная помощь и уход - человек не может ничего (сам принимать пищу, одеваться, передвигаться и т.д.)

Постоянная помощь и (или) надзор других лиц - человек с деменцией тяжёлой степени или другими психическими заболеваниями со значительными нарушениями психических функций нуждается в надзоре и постоянной помощи.

Следует отметить, что инвалидам первой группы, если будет изолированно ограничение жизнедеятельности к трудовой деятельности 3 степени или ограничение к обучению 3 степени, заключение о нуждаемости по состоянию здоровья в постоянном постороннем уходе (помощи, надзоре) не предоставляется.

Медицинской организацией оформляется НАПРАВЛЕНИЕ на МСЭ. При оказании данной услуги, данные категории лиц представляют в Бюро МСЭ имеющуюся у него информацию о родственных связях с лицом, в отношении которого определяется нуждаемость по состоянию здоровья в постоянном постороннем уходе (помощи, надзоре). Бюро МСЭ не позднее 3 рабочих дней со дня регистрации НАПРАВЛЕНИЯ на МСЭ и информации о родственных связях запрашивает:

а) в ФГИС сведения, подтверждающие родственные связи гражданина, призываемого на военную службу (военнослужащего, проходящего военную службу по контракту) с лицом в отношении которого определяется нуждаемость по состоянию здоровья в постоянном постороннем уходе (помощи, надзоре);

б) в социальной защите населения справку о ненахождении лица в организации социального обслуживания.

Справка о ненахождении лица в организации социального обслуживания не требуется, если гражданин призывается на военную службу по мобилизации.

Также самим можно представить в Бюро МСЭ подлинники либо копии указанных документов.

Справка о нуждаемости в постоянном постороннем уходе выдаётся на бумажном носителе или электронном виде.

Бюро МСЭ№15 смешанного профиля
ФКУ ГБ МСЭ по РС(Я)
Минтруда России.

– Кэриэстэбил –

Тапталлаах аҕабыт барахсан

Тапталлаах аҕабыт, сопхуос болуотунньуга, идэтийбит сыарҕа оҥорооччута, дьыссаат бэтэрээнэ, "Утум" түмсүү көхтөөх чилиэнэ, Мэҥэдьэк нэһилиэгин олохтооҕо **ИВАНОВ Семен Александрович** биһигиттэн букатыннаахтык барбыта 40 хонуга буолла.

Ньурбачаанҥа төрөөн, төрөөбүт дойду оҥостубут Мэҥэдьэгэр таптыыр кэргэн, кыһаллымтыа аҕа, дьоллоох эһэ буолар аналы биллэрбитим иһин махталлаах буолара, тапталын, махталын салгыбакка этэрэ.

Эр киһи буолан, оҕуһуттан, атыттан саҕалаан, техниканы барытын бас билбитинэн дьоллоноро - ол иккис махтала этэ. Онтон биһиги киниэхэ арыгыта суох нус-хас олоҕу бэлэхтээбитин иһин махтанарбытын, үөрэрбитин этэрбит, кини күүстээх санаатынан киэн туттарбыт.

Аҕабыт - дьиҥнээх айылҕа оҕото. Бастакыны барытын, тугу көрбүтүн-истибитин сурунан иһэрэ, кэрэни, дьиктини хаартыскаҕа түһэрэн, алтыһар дьонунаан үөрүүтүн үллэстэрэ. Айылҕаҕа сиэрэ суох быһыыланалларыттан хараастара.

Суруйар үлэбэр көҕүлээччи, өйөөччү, сүбэлээччи, көннөрөөччү, махталлаах аҕааччы. Ыстатыйаларым хаһыакка таҕыстахтарына үөрээччи, хайҕаан сыллаан ылаччы, тута дьонугар ыытан аахтарара, санааларын күүтэрэ.

"Киһиэхэ үчүгэйи оҥорортон ордук суох" диэн дьон кыһалҕатын өйдөөн, көрдөһүүтүн кыаҕынан толорооччу. Хаартыска бэчээттээһинэ да буоллун, Маалыкайга, Малдьаҕарга да барыы буоллун, маҕаһыын кэрийии да буоллун, атын дьон көрдөһүүтүн ылынан, үгүс дьон махталын ылбыта. Икки сыл субуруччу бэйэтэ олордон, уу кутан, аһатан, оҕурсуу олордубута. Киниэнэ олус үүнүүлээх, минньигэс баҕайы этэ. Бэйэтэ үүннэрбит оҕурсуутуттан астына бэрсэрэ.

Барыга бары мындыр. Туохпут эрэ алдьаннаҕына "папа оҥоруо" диэн бүк эрэллээх буоларбыт. Оҕолоноот, хаартыска түһэриитинэн, бэчээттииринэн үлүһүйбүтэ; чочуйан техникатыгар тугу баҕарар оҥороро; сатаан сытыылыыр буолан барыны бары дьоҥҥо сытыылаан биэрэрэ; дьоҥҥо сүгэ уктуура; тыраахтарынан окко көмөлөһөрө, тиэйэрэ-таһара.

Аҕабыт хас биирдии этиитин билигин мэлдьи санаан кэлэбит, наһаа суохтуубут, баарыыы оҥорон көрөбүт.

Тапталлаах, ахтар-саныыр,
суохтуур чугас дьонуҥ.

– Кэриэстэбил –

Күндү доҕотторбутун ахтабыт, суохтуубут

Биһиги дьүөгэбит Антонина Дмитриевна, кини кэргэнэ, табаарыспыт Сергей Николаевич күн сириттэн соһуччу күрэммиттэрэ биир сылын туолар.

Дойду үрдүнэн тарҕаммыт куһаҕан ыарыы хаарыан дьоммутун илдьэ барда.

Бу ыар сүтүктэн курутуйабыт, хараастабыт эрэ. Былырыын сэтинньигэ Тонялаах Сергей бииргэ олорбуттара 50 сыла буолуохтаах этэ. Этэ эрэ диибит.

Тонябыт үөрэҕи бүтэрэн линотипист идэтинэн улуустааҕы типографияҕа биэнсийэҕэ тахсыар диэри илиитин араарбакка үлэлээбитэ. Олус эппиэтинэстээх, "балаһатын" талан хаһыат тахсарын хаачыйара, уот суоҕар түүннэри да олорон түбүгүрэн үлэлиирэ. Үлэлии сылдьан кэтэхтэн юрист үрдүк үөрэҕин бүтэрэн диплом ылбыта.

Биһиги дьүөгэбит Тонябыт баар буолан олохпут интэриэһинэй этэ. Барытыгар сыстаҕас, үчүгэй тэрийээччи, кэпсээнньит, барыбытын түмэттиирэ. Саамай истиҥ сүбэһит буолааччы. Айылҕаҕа Сергейинээн булка, сир аһыгар бииргэ сылдьаллара, тиэргэннэрин иһэ толору оҕуруот, сибэкки, үүнээйи. Онтон өбүгэлэрин сирин сөргүтэн үүтээн туттан сэргэхсиппиттэрэ, онно оҕолоро, сиэннэрэ, табаарыстара бултуу, сир астыы куруук мустарбыт.

Дьиэлэригэр иккиэн интэриэстэрэ биир этэ, туоһунан дьарыктаналлара, ыаҕайа, туос киэргэллэри, араас оҥоһуктары оҥороллоро. Тоня бэртээхэй иистэнньэҥ этэ.

Улууска биллэр "Дабайа" ансаамбыл тэриллиэҕиттэн биир көхтөөх, тутаах кыттааччыта буолбута. Дойду тэбэр сүрэҕэр Москва куоракка Кыһыл болуоссакка "Дабайалар" оһуохайдаан наһаа астынан, дуоһуйан кэлбиттэрин кэпсээбиттээх. Монголияҕа, Таиланҥа сырыытын туһунан эмиэ.

Сергей Николаевич "Сельхозтехника" киэҥ билиилээх механига, онтон биэнсийэҕэ тахсыар диэри ЖКХ-ҕа диспетчеринэн үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ.

Күндү доҕотторбутун наһаа суохтаатыбыт, санаабатах күммүт диэн суох. Ханнык да түгэҥҥэ өрүү күүс-көмө, өйөбүл буолаллара. Кинилэр үтүө сыһыаннарын, майгыларын хаһан да умнуохпут суоҕа. Чаҕылхай, сырдык олохторун оҕолоро, сиэннэрэ салгыахтара.

Чугас, истиҥник саныыр доҕотторо Никифоровтар, Григорьевтар.

Сырдык мөссүөнэ өрүү сүрэхпитигэр

Күндү тапталлаах ийэбит, өр кэмҥэ бииргэ олорбут кэргэним, эбээбит, хос эбээбит, саҥаспыт, кийииппит, улахан эдьиийбит, Ньурба оройуонун Ньурбачаан нэһилиэгин олохтооҕо, Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуйатын харыстабылын туйгуна, **КОНДАКОВА Тамара Михайловна** бу дьыл алтынныы 13 күнүгэр биһиги ортобутугар суох буолбута биир сылын туолар.

Тамара Михайловна 1947 сыллаахха алтынныы 3 күнүгэр Орджоникидзевскай оройуоҥа (билиҥҥитэ Хаҥалас улууһугар) Тиит - Арыы нэһилиэгэр төрөөбүтэ.

Дьиэ - кэргэҥҥэ икки эрэ оҕо этэ, кини - ыал улахан кыыһа. Бииргэ төрөөбүт балта Кириллина Екатерина Михайловна билигин Дьокуускай куоракка олорор.

Ийэбит 11 саастааҕар төрөппүттэрэ 1958 сыллаахха Ньурбаҕа көһөн кэлбиттэрэ. 1966 сыллаахха Ньурба 2-с №-дээх оскуолатын бүтэрбитэ, онтон Дьокуускайдааҕы медицинскэй училищеҕа туйгуннук туттаран киирэн, фельдшерскай отделение 2 "А" куурсугар үөрэммитэ.

Үөрэҕин бүтэрэн баран 1970 сыллаахха Ньурба оройуонун Акана нэһилиэгэр акушерканан үлэтин саҕалаабыта. Аканаҕа Гоголев Роман Афанасьевич сатабыллаах салайыытынан, үөрэҕэр олус дьоҕурдаахтык үөрэммит билиитэ олус туһалаабытын, хойукка диэри үөрэппит учууталларыгар махтанара, саныыра. Икки ый Аканаҕа үлэлээн баран, Чкалов нэһилиэгэр, онтон Ньурбачаан нэһилиэгин балыһатыгар, олоҕун аналын көрсөр ыйааҕар көһөн кэлэн, Егоров Николай Петровиһы кытары көрсөн, быр-бааччы ыал буолан, 45 сыл бииргэ олорон кэллилэр. Ньурбачаан үрүҥ халааттаах аанньала буолан, бастаан акушерканан, дыссаакка биэлсэринэн, онтон биэнсийэҕэ тахсыар диэри нэһилиэк балыһатыгар сиэстэрэнэн эҥкилэ суох үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ.

Биһиги ийэбит барахсан түүнү-күнүһү аахсыбакка, сороҕор утуйар да уутун умнан, кини илиитигэр төһөлөөх элбэх оҕо бастаан күн сирин көрөн хараҕын аспытай, киһи барахсан бүтэһик да тыынын ыһыктар кэмигэр баара. Тиис туруута, илии таҕыстаҕына ону киллэрээһинэ, уҥуох тостоохунугар көмөтө, укуол, систиэмэ биэрээһинэ, барытыгар "Суһал көмө" буолан, дьиҥнээх үчүгэй быраас үтүө сүрэҕэр дииллэринии олоҕун суолтатын барытын онно анаабыта.

Хойукка диэри Тамара Михайловна абыраабыт дьоно махтана саныыллара биһиги ийэбит дириҥ билиилээҕин, ыарыыны эндэппэккэ быһаарарын, дьоҥҥо көмөлөһөр санаата күүстээҕин мэктиэлиир. Ийэбит асчытынан мааныта, сатабыллаах оҕуруотчута, кини курдук хаппыыстаны, тэллэйи сатаан туустаан бары аймах остуолбутун күндүлээн үөрдэрэ. Наар иҥэмтэлээх аһы аһааҥҥыт доруобуйаҕытыгар туһалаах буолуоҕа диэн сүбэлээччи.

Кини кэллэҕинэ бары кини тула буола түһэбит, күлэн үөрэн кэпсээн, элэктээх-хаадьылаах буолааччы. Аны классик суруйааччылар кинигэлэрин толору ааҕан, былыргы киинэлэр артыыстарын барыларын ааттарынан өйдөөн, ийэбит барахсан барытын дьиэ, балыыһа үлэтин кытары тэҥҥэ сэргэ тутан, үс кыргыттарын атаҕар туруоран, биэс сиэннэммитэ, үс хос сиэннэммитэ.

Ийэбит, кэргэним, эбээбит, хос эбээбит, саҥаспыт барахсан барыбытыгар көмөлөһөн, Дьокуускайга, Аммаҕа, Өлүөхүмэҕэ олорор кыргыттарыгар кэһиитинэн күндүлээн, биһиги үөрүүбүт, нуурал- нуохал олохпут араҥаччыһыта, арчыһыта этэ. Ийэбит барахсан сырдык мөссүөнэ өрүү өйбүтүгэр-санаабытыгар хаалыаҕа. Сырдык үтүө аккын кэриэстээн, кыргыттарыҥ, сиэннэриҥ, хос сиэннэриҥ тапталлаах Ийэбит, кэргэним аатын өрүү аатта туруохпут.

Ньурбачаантан кэргэнэ Николай Петрович уонна кини бииргэ төрөөбүттэрэ, Дьокуускайтан, Амматтан, Өлүөхүмэттэн кыргыттара, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, Дьокуускайтан балта Екатерина Михайловна уонна кини оҕолоро, хаан-уруу аймахтара, Егоровтар, Даниловтар, Петровтар дьиэ кэргэттэрэ.

Күндү киһибитин ахта-саныы сылдьыахпыт

Бу дьыл алтынныы 19 күнүгэр таптыыр-ытыктыыр күн-күбэй ийэбит, эбээбит, хос эбээбит, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, норуот ырыаһыта, Герой-ийэ **ИВАНОВА Зинаида Михайловна** бу орто дойдуттан букатыннаахтык барбыта 40 хонугун туолар.

Тапталлаах ийэбит бу сиргэ кэлбит аналын толорон дьоһуннук, дьоллоохтук олорон ааста. Кини 1932 с. Ньурба улууһун III Бордоҥ нэһилиэгин Ойбон диэн алааһыгар эдэр ыал бастакы оҕолоро буолан күн сирин көрбүтэ. Ийэтэ Окосова Акулина Акимовна маҥнайгы холкуостар тэриллиэхтэриттэн ыанньыксыт, сүөһү көрөөччү, от-бурдук ыарахан үлэлэригэр үлэлээбитэ. Аҕата Окосов Михаил Васильевич үөрэхтээх, Сэбиэскэй кэнэ үлэлээбитэ. Ити курдук кинилэр Улуу сэрии кэмигэр Кыайыы туһугар күүстэрин-уохтарын, доруобуйаларын, олохторун толук уурбуттара.

Сэрии кэнниттэн ийэбит фермаҕа улахан киһи курдук табельщигынан үлэлиир, сыыйа ыанньыксыттыыр. Ол сылдьан 1952 с. Алексей Данилович диэн механизатор уоллуун бэйэ-бэйэлэрин сөбүлэһэн ыал буоларга быһаарыналлар.

Эдэр саҥа ыал үлэлээн-хамнаан, 11 оҕону төрөтөн, көрөн-харайан улаатыннартаан 34 сыл быр-бааччы олус дьоллоохтук олорбуттара. Кэргэнэ, биһиги тапталлаах аҕабыт Алексей Данилович, 30-ча сыл ыстаастаах үтүөкэннээх механизатор-тракторист, ыарахан ыарыыттан 1986 с. олунньу ыйыгар олохтон туоруор диэри, ол кэмнээҕи оройуон биир бөдөҥ тэрилтэтигэр - Поспоҕа үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Ону таһынан мас уһун бэрдэ этэ, кини оҥорон хаалларбыт миэбэллэрэ билигин да туһалыы тураллар.

Ийэбит Зинаида Михайловна оҕолорун көрөөрүн быыһыгар араас үлэлэргэ үлэлээбитэ, үксүн фермаҕа ыанньыксыттаабыта. Ол туоһутунан элбэх мэтээллэр, Бочуотунай грамоталар, хайҕал суруктар кэрэһэлииллэр. 1973 с. 10-с оҕотун төрөөбүтүн кэннэ Сэбиэскэй Сойуус ийэлэрин Бочуоттаах наҕараадата - Герой-Ийэ үрдүк аата иҥэриллибитэ.

1982 с. бочуоттаах сынньаланҥа тахсыар диэри "Ньурба" сопхуос Ньурбачааннааҕы отделениетыгар фермаҕа ыанньыксытынан үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Ону таһынан ийэбит ыллыырын, оһуохай тыла этэрин олус сөбүлүүрэ, хоһоон да хоһуйа охсоро. Ыһыахтарга, араас оройуоҥҥа ыытыллар тэрээһиннэргэ кыттан норуот ырыаһытын аатын ылары ситиспитэ.

Күндүттэн-күндү киһибит, тапталлаах ийэбит, эбээбит, хос эбээбит туһунан сырдык өйдөбүл өйбүтүгэр-сүрэхпитигэр өрүү тыыннаах буолуоҕа. Эйигин биһиги мэлдьи ахтасаныы сылдьыахпыт, суохтуохпут, олоҕуҥ-үлэҥ биһиэхэ - оҕолоргор, сиэннэргэр, хос сиэннэргэр салҕанан көлүөнэлэр тухары бара туруоҕа.

Күндү киһибит, күн-күбэй ийэбит, быдан дьылларга быраһаай, олорон ааспыт Ыраах Убайааныҥ буора Эйиэхэ сылаас тэллэх, сымнаҕас суорҕан буолуохтун.

Оҕолоро, кийииттэрэ, күтүөттэрэ, 42 сиэнэ, 33 хос сиэнэ.

Өр сылларга бииргэ үлэлээн кэлбит аҕа табаарыспыт, Ньурба улууһа сайдарыгар элбэҕи оҥорбут талааннаах уонна сатабыллаах салайааччы, төрөөбүт дойдутун дьиҥнээх патриота, Ньурба улууһун баһылыгын бастакы солбуйааччытынан, улуус баһылыгын тутуурга уонна ОДьКХ-ҕа солбуйааччытынан, ИСУ салайааччытынан ситиһиилээхтик үлэлээбит кэллиэгэбит, СӨ норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Ньурба улууһун уонна улуус элбэх нэһилиэктэрин бочуоттаах олохтооҕо

СЕМЕНОВ Макар Семенович

соһуччу ыарыыттан хомолтолоохтук олохтон туораабытынан кини дьиэ кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит. Аһыыгытын тэҥҥэ үллэстэбит.

"Ньурба улууһа" МО Дьаһалтата уонна профкома, улуус Сүбэтэ, улуустааҕы Ытык Сүбэ уонна бэтэрээннэр Сэбиэттэрэ.

Убаастыыр салайааччыбыт

Макар Семенович

эмискэ ыарахан ыарыыттан соһуччу, хомолтолоохтук күн сириттэн күрэммитинэн кини ийэтигэр Анна Григорьевна Семеноваҕа, кэргэнигэр Маргарита Степановнаҕа, оҕолоругар, сиэннэригэр, бииргэ төрөөбүттэригэр, чугас дьонугар дириҥ кутурҕаммытын холбуубут.

МКУ ИСУ кэлэктиибэ.

"Ньурба куорат" муниципальнай тэриллии администрацията уонна куорат депутаттарын сүбэтэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин муниципальнай сулууспатын туйгуна, Ньурба улууһун уонна Чаппанда, Хорула, Октябрьскай, Таркаайы, Дьиикимдэ, Сүлэ нэһилиэктэрин бочуоттаах олохтооҕо, өр сылларга улуус баһылыгын солбуйааччытынан, «Инвестиционнай-тутуу управлениетын» тэрилтэтин салайааччытынан таһаарыылаахтык үлэлээбит

СЕМЕНОВ Макар Семенович

олус соһуччу орто дойду олоҕуттан букатыннаахтык барбытынан ытыктыыр ийэтигэр Анна Григорьевнаҕа, тапталлаах кэргэнигэр Маргарита Степановнаҕа, күндү оҕолоругар, сиэннэригэр дириҥ кутурҕаммытын холбуубут.

"Киирэптээҕи чоҕу хостуур" разрез салалтата уонна кэлэктиибэ өр сылларга Ньурба улууһун Дьаһалтатыгар баһылык солбуйааччытынан үлэлээбит, СӨ норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, государственнай, муниципальнай сулууспалар бэтэрээнэ, Ньурба улууһун, улуус элбэх нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо

СЕМЕНОВ Макар Семенович

соһуччу бу олохтон туораабытынан кэргэнигэр Маргарита Степановнаҕа, оҕолоругар, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

"Киирэптээҕи чоҕу хостуур" разрез салалтата уонна кэлэктиибэ өр сылларга Ньурба улууһун Дьаһалтатыгар баһылык солбуйааччытынан үлэлээбит, Саха Республикатын норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, государственнай, муниципальнай сулууспалар ветерана, Ньурба улууһун, улуус элбэх нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо

СЕМЕНОВ Макар Семенович

соһуччу бу олохтон туораабытынан кэргэнигэр Маргарита Степановнаҕа, оҕолоругар, сиэннэригэр, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр.

Өҥөлдьө олохтооҕо, убаастыыр күтүөбүт

ИННОКЕНТЬЕВ

Николай Петрович

ыалдьан соһуччу күн сириттэн букатыннаахтык барбытынан эдьиийбитигэр Григорьевна Мария Николаевнаҕа, кини дьиэ кэргэнигэр, чугас дьонугар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Өҥөлдьөттөн, Дьокуускайтан, Покровскайтан, Намтан кыра Татыйыына уолаттарын, кыыһын дьиэ кэргэттэрэ.

Улаханнык убаастыыр күтүөппүт

Николай Петрович

ИННОКЕНТЬЕВ

күн сириттэн барбытынан балтыбар, эдьиийбитигэр Мария Николаевнаҕа, оҕолоругар Николай Николаевичка, Афанасий Николаевичка, Наталья Николаевнаҕа, сиэннэригэр дириҥ кутурҕаммытын биллэрэбит, аһыыгытын тэҥҥэ үллэстэбит. Күндү киһибит быдан дьылларга быраһаай.

Эдьиийгит Ньурбаттан Татьяна Афанасьевна, уолаттара, кийииттэрэ, Ньурбаттан Яковлевтар дьиэ кэргэттэрэ.

Өҥөлдьө нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ, ытыктыыр кырдьаҕаспыт

ИННОКЕНТЬЕВ

Николай Петрович

күн сириттэн барбытынан кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр, чугас дьонугар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Марха нэһилиэгин олохтоох дьаһалтата.

Күндүтүк саныыр бииргэ үөрэммит доҕорбут, үлэ бэтэрээнэ, тапталлаах кэргэн, аҕа, эһээ

ИННОКЕНТЬЕВ

Николай Петрович

соһуччу ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан олоҕун аргыһыгар, дьүөгэбитигэр Мария Николаевнаҕа, оҕолоругар Коляҕа, Афоняҕа, Наташаҕа, сиэннэригэр, уруу-аймах дьонугар хомойон туран дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит, аһыыгытын тэҥҥэ үллэстэбит.

Чуукаар орто оскуолатын 1970 с. выпуһа, Виктор Алексеевич.

Убаастыыр күтүөбүт, Өҥөлдьө нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ

ИННОКЕНТЬЕВ

Николай Петрович

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан эдьиийбитигэр Мария Николаевнаҕа, быраатгарбытыгар Николай Николаевичка, Афанасий Николаевичка, балтыбытыгар Наталия Николаевнаҕа уонна кинилэр дьиэ кэргэттэригэр дириҥ кутурҕаммытын холбуубут, аһыыгытын тэҥҥэ үллэстэбит.

Өҥөлдьөттөн эдьиийгит Бороскуо, Ньурбаттан, Дьаархантан, Өҥөлдьөттөн, Дьокуускайтан кини оҕолоро, күтүөттэрэ, сиэннэрэ.

Өҥөлдьөҕө өр сыл үлэлээбит бэтэрээн бибилэтиэкэрбит Григорьева Мария Николаевнаҕа тапталлаах кэргэнэ, бибилэтиэкэ бэтэрээнэ

ИННОКЕНТЬЕВ

Николай Петрович

олохтон туораабытынан бары чугас дьонугар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Киин Библиотека профкома, кэлэктиибэ.

Антоновка нэһилиэгин олохтооҕо, сэрии сылын оҕото, тапталлаах аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит

ВАСИЛЬЕВ Михаил Иванович

85 саахыгар ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын дириҥник курутуйан туран иһитиннэрэбит.

Дьокуускайтан, Ытык Күөлтэн, Ньурбаттан уола, кыргыттара, кийиитэ, күтүөттэрэ, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Убаастыыр кэллиэгэбит Васильев Ефим Михайлович тапталлаах аҕата, улахан дьиэ кэргэн аҕа баһылыга, үлэ бэтэрээнэ

ВАСИЛЬЕВ Михаил Иванович

уһун ыарахан ыарыыттан 85 саахыгар олохтон туораабытынан оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Ньурбатааҕы нефтебаза кэлэктиибэ.

Күндүтүк саныыр убайбыт, быраапыт, Ньурба Убайааныттан төрүттээх

ТИМОФЕЕВ Игорь Самуилович

Улан Удэ куоракка эмискэ ыалдьан күн сириттэн туораабытынан бииргэ үөрэммит оҕолоругар, чугас доҕотторугар, аймах-билэ дьонугар дириҥ кутурҕанынан иһитиннэрэбит.

Жураковскайдар, Харитоновтар, Алексеевтар уонна Ефремовтар.

Тапталлаах убайбыт, быраапыт, Чаппанда сэлиэнньэтин олохтооҕо

СТЕПАНОВ Дмитрий Дмитриевич

алтынныы 6 күнүгэр ыарахан ыарыыттан күн сириттэн күрэммитинэн хараастан, хомойон туран бары аймахтарыгар, билэр дьоммутугар дириҥ кутурҕанынан иһитиннэрэбит.

Саҥаһа Мария, балтылара Алена, Христина уонна быраттара.

Күндү доҕорбут, Чаппанда нэһилиэгин олохтооҕо

СТЕПАНОВ Дмитрий Дмитриевич

бу дьыл алтынныы 6 күнүгэр 65 саахыгар уһун ыарахан ыарыыттан олохтон барбытын туһунан бары аймахтарыгар, билэр дьоммутугар дириҥник курутуйан туран иһитиннэрэбит. Күндү киһибит сырдык мөссүөнэ биһиги өйбүтүгэр-сүрэхпитигэр мэлдьи тыыннаах буолуоҕа.

Лидия, Зинаида, Айта, Галя, Марина, Айаал, Айна.

Генеральнай директор Стручкова Н.М.
Кылаабынай редактор Дорофеева Л.К.
НЬУРБА ОГНИ-НЮРБЫ

Хаһыат Саха сиригэр сибээс, информационнай технологиялар уонна маассабай коммуникациялар эйгэлэрин кэтээн көрүү Федеральнай сулууспатын Управлениетыгар (Роскомнадзор) 03.06.2020 с. регистрацияланна.
ПИ № ТУ 14-00551

Тэрийээччилэр: Саха Республикатын Правительствота, Саха Республикатын "Сахабэчээт" Государственнай автономнай тэрилтэтэ.
Таһааараччы: СР "Сахабэчээт" ГАУ
Таһааараччы аадырыһа: 677000 Дьокуускай к. Орджоникидзе уул. 31. Тел. 8-4112-343917, e-mail: sakhapechat@mail.ru
Редакция, типография аадырыһа: 678450 Ньурба к. Ленин уул., 37.

Телефона: Кылаабынай редактор, компьютернай отдел - 2-33-32.
e-mail: redakcia06@mail.ru
Хаһыат чэпчиэргэ тахсар. Тыла: сахалыы, нууччалыы

Индекс: ПИ 988
Тираж 651.
Объем - 12 стр.
формата А3.
Сыаната - 30 солк.
12.10.2022 с.